

Хмельницький національний університет
Факультет економіки і управління
Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Руднева Вадима Ігорівна

Прізвище, ім'я, по батькові студента(ки)

на здобуття ступеня вищої освіти бакалавра

Забезпечення ліквідності в діяльності вітчизняних банків на прикладі АБ
«УКРГАЗБАНК»

Рівень вищої освіти бакалавр

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Назва

КВРФБС. 021155.01.02.00

Виконав студент II курсу група ФБСС-12-1

Підпис

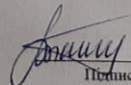
Вадим РУДНЕВ
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник д-р екон. наук, професор
Науковий ступінь, посада

Підпис

Ніла ХРУЩ
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Нормоконтролер: ст. викладач
посада

Підпис

Ніла ХРУЩ
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:
Завідувач кафедри ФБСС

Підпис

Ніла ХРУЩ
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

14 березня 2024 р.

Хмельницький 2024

ЗМІСТ

	С.
Вступ	
1. Теоретико-методичні аспекти забезпечення банківської ліквідності	5
1.1 Економічна сутність, зміст, функції та фактори забезпечення ліквідності банківської установи	8
1.2 Концептуальні засади забезпечення банківської ліквідності	17
2. Аналітико-практичні аспекти забезпечення ліквідності в діяльності вітчизняних банків	25
2.1 Аналіз ліквідності банків на макроекономічному та мікроекономічному рівнях за 2020-2022 роки	25 44
2.2 Удосконалення підходів до забезпечення ліквідності діяльності вітчизняних банків та напрями підвищення ефективності	43
Висновки	50
Список використаних джерел	53
Додатки	58

Вступ

Актуальність теми дослідження. Ліквідність як якісна характеристика функціонування банківської установи набуває особливо важливого значення у часи економічної нестабільності та зовнішніх шоків. Спроможність виконувати зобов'язання перед клієнтами та кредиторами в складаних умовах є обов'язковою умовою для підтримання фінансової стабільності та безпеки не лише окремого банку, а і всієї банківської системи держави. Недостатній рівень ліквідності банку може призвести не лише до зниження його стійкості, а в глобальному масштабі саме проблеми з ліквідністю можуть похитнути і світову банківську систему як це відбувалося під час світової фінансово-економічної кризи 2007-2008 років. Підтримання ліквідності банків в Україні в умовах економіки пандемії та воєнного часу, спричиненого повномасштабним вторгненням росії в лютому 2022 року поставило нові завдання у частині забезпечення достатнього рівня платоспроможності банківських установ.

Дослідженнями проблематики банківської ліквідності на макро- та мікро рівні активно займаються як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, серед яких варто виділити: К.М. Азізова, С.В. Безвух, О.А. Берега, Л.А. Зверук, І.Б. Івасів, П.Г. Ільчук, Т.І. Костюченко, І.І. Коцюба, І.В. Краснова, М.В. Литвинюк, Ю.П. Макаренко, Т.В. Путінцева, Н.В. Тарасевич, Д.В. Ш.Вандар, І.В. Шийко та ін. Однак, незважаючи на значну кількість наукових робіт щодо банківської ліквідності, питання її забезпечення в сучасних умовах воєнного стану в Україні в науковій літературі розроблені не в повній мірі, що і визначило актуальність, мету, об'єкт та предмет цього дослідження.

Метою роботи є розкриття теоретичних основ, оцінювання процесу та шляхів забезпечення банківської ліквідності на макро та мікрорівнях в нестабільних та стресових умовах

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати наступні задачі:

- дослідити економічну сутність, зміст, функції та фактори забезпечення ліквідності банківської установи;
- опрацювати концептуальні засади забезпечення банківської ліквідності;
- здійснити оцінювання банківської ліквідності на макро- та мікроекономічному рівні за 2020-2022 роки (АБ «УКРГАЗБАНК»);
- удосконалити підходи до забезпечення ліквідності діяльності вітчизняних банків та визначити напрями підвищення ефективності.

Об'єктом дослідження є банківська ліквідність.

Предметом дослідження є теоретичні положення та практичні аспекти забезпечення ліквідності банку в умовах економічної нестабільності.

Методи дослідження. При написанні роботи були використані наступні методи: аналіз (дослідження складових елементів управління ліквідністю банку), метод порівняння (порівняння поглядів різних дослідників на поняття «ліквідність банку» та «ліквідність банківської системи», факторів, що впливають на ліквідність банку), узагальнення (узагальнення видів ліквідності банку, активів за рівнем ліквідності), метод групування (при групуванні активів за ступенем ліквідності); методи горизонтального, вертикального, коефіцієнтного аналізу (при вивченні фінансового стану АБ «УКРГАЗБАНК»); методи табличного та графічного зображення даних (при аналізі показників ліквідності банківської системи України та банку АБ «УКРГАЗБАНК» та аналізі його ліквідності).

Інформаційну базу дослідження становлять нормативні та законодавчі акти, що регулюють діяльність банків у сфері забезпечення їх ліквідності, інструкції та положення НБУ, статті економістів у фахових економічних виданнях, фінансова та статистична звітність АБ «УКРГАЗБАНК», а також матеріали мережі Інтернет та власні дослідження автора.

Практичний аналіз застосовувався для розробки напрямів удосконалення механізму, що забезпечує банківську ліквідність.

За своєю структурою кваліфікаційна робота поділяється на такі складові частини: вступна частина, 2 розділи з двома підрозділами. І традиційно: висновки, перелік джерел, і додатки. Уся робота займає 58 сторінок, у неї включено 6 таблиць та 13 рисунків, а також додано 3 таблиці і 1 рисунок у додатках та 43 довідкові джерела.

1 Теоретико-методичні аспекти забезпечення банківської ліквідності

1.1 Економічна сутність, зміст, функції та фактори забезпечення ліквідності банківської установи

Сфера діяльності банківських установ є важливою часткою економіки усіх розвинених країн, оскільки банківська система фактично є кисневим повітрям для кровоносної системи держави, забезпечуючи переміщення грошових коштів, їх перерозподіл між різними секторами та рівнями. У вітчизняному банківському устрої ліквідність як критерій ефективності та стабільності функціонування банківської установи знаходиться на одному рівні з такими важливими індикаторами як дохідність, стійкість, рентабельність.

В історичній ретроспективі певні аспекти ліквідності вивчалися у ХІХ ст. ще за часів Джона Мейнарда Кейнса, коли англійському економісту в своїй фундаментальній праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1936 р.) вдалося описати психологічну мотивацію учасників ринкових відносин щодо віддання «переваги ліквідності [13, с. 128-129]. Після Дж. М. Кейнса проблеми забезпечення ліквідності в банківській сфері вивчало багато вчених, однак досі єдиного визначення поняття «ліквідності банківської системи» та «ліквідності банку» не було запропоновано.

Слово «ліквідність» (лат. Liquidus) має латинське походження і в дослівному перекладі означає «рідкий» або «текучий». Проблемам ліквідності приділяється значна увага в зарубіжній економічній літературі. Економіка, згідно з доповіддю Редкліффа, визначається недостатньо ліквідною, якщо має місце брак платіжних коштів. В свою чергу, економіка є надліквідною, якщо відзначається надлишок платіжних коштів, відсоткові ставки встановлюються на досить низькому рівні, створюються сприятливі умови для інвестування [12,

с. 32-42]. Негативний вплив дефіциту чи надлишку ліквідності потребує від центральних банків вжиття таких заходів, які б забезпечували сприятливий рівень цін, обсяг інвестування, відсоткових ставок, тощо. Наведене вище розуміння загальної ліквідності економіки має класичний характер, оскільки від належного рівня ліквідності залежать сприятливі умови для підприємницької діяльності, отримання максимальних прибутків.

У визначеннях інших зарубіжних економістів поняття загальної ліквідності економіки є більш конкретизованим. Так, А. Шено визначає її як відношення грошових авуарів та ліквідних накопичень, здатних швидко і легко перетворюватися на гроші [3, с. 23]. Розуміючи недостатність такого визначення, Джеймс доповнює його наступним формулюванням: «Ліквідність економіки залежить також від способу, яким реалізується збалансованість бюджету та від прийнятої соціальної політики» [3, с. 24]. Уточнюючи трактування питання про соціальну політику, Джеймс додає, що економіка може перетворюватися на надліквідну, якщо розподіл заробітних плат буде «великодушним».

Визначення ліквідності в контексті банківської діяльності також є багатозначним. Перше використання терміна «ліквідність» стосовно банківських установ було здійснено в роботах німецьких вчених, зокрема, В. Лексиса на рубежі XIX-XX століття. Науковець у своїх дослідженнях діяльності банків, які оформлені в роботі «Кредит і банки», доходить висновку щодо необхідності «тримання достатнього обсягу ліквідних коштів». При цьому достатність ліквідності визначається відповідно до сучасного розуміння, згідно якого суми активів та зобов'язань за термінами повинні співпадати. Інший німецький вчений Б. Бухвальд вперше вводить в науковий оборот термін «ліквідітета банківського балансу». Під ліквідітетом банківського балансу вчений розуміє активи, що можуть бути швидко трансформовані в готівку для своєчасного покриття зобов'язань [23, с. 48]. Наведені вище розмірковування стосовно ліквідності в банківській сфері дають змогу побачити, що вчені того часу дотримувалися мікроекономічного підходу до їх розуміння, зводячи поняття

ліквідності виключно щодо конкретної банківської установи. Забігаючи наперед варто зазначити, що ліквідність може досліджуватися також і на макроекономічному рівні, тобто на рівні банківської системи, з появою відповідного економічного терміну – «ліквідність банківської системи».

Продовжуючи розкриття змісту економічної категорії банківської ліквідності варто зупинитися на висновках французького економіста П. Дістерлена, який розуміє під нею «сукупність готівки, що присутня в сьогоденні і яку можна отримати в майбутньому, що протистоїть усім поточним потребам та зобов'язанням, які потрібні погасити негайно або через короткий термін». Його співвітчизник А. Фурньє вважає, що ліквідність банківської системи має на увазі «рівень банківської заборгованості по відношенню до центрального банку та грошового ринку, з одного боку, та можливості кредитних установ з переобліку в центральному банку – з іншого» [7, с. 396]. Це визначення має сенс лише з позиції визначення потенційної ліквідності, тобто тих можливостей, які були б у банку щодо забезпечення платежів за своїми зобов'язаннями, якби не було видано кредитів.

Американські економісти С. Ліппман та Дж. МакКолл вважають ліквідністю активу «оптимальний очікуваний час для його трансформації в грошову форму». Професор Оксфордського університету А. Куракіс розуміє під ліквідністю банківської системи «володіння банками коштів центрального банку (банкнотами та кредитовими залишками на рахунках у центральному банку) та короткостроковими активами, які можуть бути використані для збільшення цих коштів». Професор Лондонського університету Р. Сайерс визначає ліквідність як «здатність банків задовольняти попит на готівку в обмін на депозити», а американський економіст Д. Лаккетт – «здатність банків повертати кошти вкладників на їхній запит» [2].

Дослідження банківської ліквідності у вітчизняному науковому середовищі здійснюється однаково активно як на макрорівні, коли об'єктом дослідження виступає банківська система держави, так і на мікрорівні, коли

об'єктом дослідження виступають окремі банківські установи, які відносяться до банків другого рівня і в сукупності разом з центральним банком формують банківську систему. Наявність різних рівнів вивчення банківської ліквідності породило необхідність існування відповідних економічних категорій, ієрархічний взаємозв'язок між якими починається з першого (нижнього) рівня – ліквідність активів та ліквідність пасивів. Наступний другий рівень ліквідності – це ліквідність балансу банку, яка визначається в залежності від обсягів та строків кожного з елементів балансу. Третій рівень – це ліквідність банку, яка є узагальнюючою якісною характеристикою банківської установи. Четвертий (найвищий) рівень банківської ліквідності – це ліквідність банківської системи, яка формується як сукупність ліквідностей елементів системи, тобто банків.

Отже, в рамках цього дослідження основними категоріями банківської ліквідності є «ліквідність банку» та «ліквідність банківської системи». Так, вітчизняні вчені Д.В. Швандар та О.В. Концевич під ліквідністю банківської системи пропонують розуміти «сукупний обсяг коштів на кореспондентських (транзакційних) рахунках банківських установ у центральному банку» [40, с. 58]. З наведеним вище розумінням поняття «ліквідність банківської системи» складно погодитися, оскільки воно не відображає основний економічний зміст ліквідності, який полягає у спроможності деякого активу максимально швидко та з мінімальними витратами перетворюватися у грошову форму. Ліквідність завжди характеризується через співвідношення наявних активів та існуючих зобов'язань, строк виконання яких потребує вже наступив.

Цікавий підхід щодо розкриття змісту поняття ліквідності банківської системи представили І.В. Краснова та І.Ю. Громницька. Відповідно до їх розуміння, в ліквідності банківської система уособлюється «вся сума ліквідних коштів, за рахунок яких здійснюється обслуговування розрахунково-платіжних відносин суб'єктів економічної діяльності, включаючи можливості забезпечувати економіку країни новими кредитами» [16, с. 344-345].

Ліквідність як характеристика банківської системи держави є сукупністю ліквідностей банків, які цю систему формують. Таким чином, ліквідність банківської системи знаходиться під впливом та залежить від сукупної ліквідності окремих її складових елементів, якими є центральний банк та банки другого рівня. За рахунок взаємозв'язку комерційних банків через механізми міжбанківського ринку здійснюється підтримка необхідного рівня ліквідності завдяки перетоку ліквідних коштів до тих установ, які потребують їх найбільше. Тому враховуючи той факт, що ліквідність банківської системи знаходиться під впливом та формується завдяки ліквідності кожного окремого банку, доцільно представити визначення економічної категорії «ліквідність банку».

Ліквідність банку, так само як і ліквідність банківської системи, з економічної точки зору визначається так само, однак при цьому треба пам'ятати, що банк представляє собою інший суб'єкт управління. Тобто, управління ліквідністю банківської системи є макрорівнем. В свою чергу, ліквідність як об'єкт управління на рівні окремого банку є мікрорівнем, що накладає свої відмінності в завдання, механізми управління ліквідністю та забезпечення її цільового рівня.

Серед вітчизняних вчених відсутня єдність щодо розуміння ліквідності банку як економічної категорії. Так, О.Ф. Андросова, Д.С. Пекарський [1], С.В. Безвух [2] та багато інших розкривають зміст ліквідності банку через його «спроможність виконувати зобов'язання». Науковці О.Ф. Андросова та Д.С. Пекарський називають банківську ліквідність важливим фактором впливу на стабільність банку, оскільки лише банк з достатнім рівнем ліквідності може повноцінно виконувати свої функції.

На відміну від визначення О.Ф. Андросова та Д.С. Пекарського [1] (додаток А.1). С.В. Безвух розширює розуміння поняття ліквідності банку за рахунок акцентування уваги на тому, що ліквідність банку – це не лише спроможність виконувати зобов'язання перед клієнтами та кредиторами, але також і спроможність це здійснювати з мінімальними витратами, які можуть виникати під

час трансформації активів у ліквідну форму [2] (додаток А.1).

На законодавчому рівні Національним банком України в Інструкції про регулювання діяльності банків [28] термін «ліквідність банку» визначено аналогічно до підходу, який наведений вище – ліквідність як «спроможність виконувати зобов'язання». Звісно, в Інструкції використано широкий підхід до визначення терміну, оскільки в ній також відзначається важливість дотримання «збалансованості активів та зобов'язань за строками та обсягами», а також можливість «залучення інших джерел та напрямів використання коштів». В будь-якому випадку стає зрозумілим, що подібний підхід до визначення ліквідності банку використовується не лише в науковому середовищі, але також його дотримується і законодавець в особі Національного банку України, на який покладено завдання формування умов функціонування банківської системи та регулювання діяльності окремих її елементів – банківських установ.

В рамках другого підходу ліквідність банку інтерпретується вченими як «спроможність активів перетворюватися у грошову форму з мінімальною втратою вартості». Так, Т.В. Путінцева досліджуючи поняття «ліквідність банку», в першу чергу, говорить про те, що це є «динамічна характеристика спроможності банківської установи перетворювати наявні активи в готівкову та безготівкову форму» і лише після цього називає мету такого перетворення – «для виконання зобов'язань перед клієнтами, кредиторами та іншими позичальниками» [32, с. 74]. Подібного підходу дотримуються багато вчених (Ю.П. Макаренко, Т.В. Сущенко [18], О.Ф. Христофорова, М.Т. Мінасян [39]), що в цілому дає право на його існування.

Останнім часом бачення щодо ліквідності банку розширилося, оскільки з'явилися такі вчені, які почали розкривати ліквідність банку з точки зору його спроможності розширювати кредитну діяльність чи загалом весь набір активних операцій (С.В. Безвух [2], І. Б. Івасів [11] та ін.). Поява третього підходу пов'язана з тим, що сучасні умови ведення банківського бізнесу вимагають від банків не лише своєчасного виконання зобов'язань в строк та в

повному обсязі (перший підхід – ліквідність як «виконання зобов'язань») та спроможності з мінімальними втратами перетворювати активи в грошову форму (другий підхід – ліквідність як «перетворення активів»), але також і спроможність проводити та розширювати активні операції, для чого як раз і потрібні ліквідні кошти (третій підхід – ліквідність як «спроможність нарощувати активні операції»).

За результатами проведеного критичного аналізу підходів до визначення понять, що стосуються банківської ліквідності на різних рівнях забезпечення, доцільним буде розуміти під поняттям «ліквідність банку» наступне: «Ліквідність банку є узагальнюючою характеристикою спроможності банку підтримувати сталість його діяльності за рахунок виконання вимог щодо виконання зобов'язань в строк та в повному обсязі з підтриманням оптимальності структури балансу та нарощення активних операцій».

Функціональне значення ліквідності кожного окремого банку для банківської системи держави проявляється у тому, що за рахунок дотримання її встановленого (цільового) рівня досягається ряд важливих цілей:

- забезпечується здатність банківських установ, що входять в банківську систему, ефективно і стабільно функціонувати, відповідати своєчасно за своїми фінансовими зобов'язаннями і здійснювати в потрібних обсягах взаємодію з реальним сектором економіки і населенням;
- скорочується ризик неплатоспроможності банків, за рахунок чого підвищується довіра до банків та банківської системи з боку клієнтів;
- створюються фундаментальні передумови для фінансово стійкого функціонування та стабільного розвитку банківського сектора [14; 15].

Банківська ліквідність відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку та ефективному функціонуванні як окремого банку, так і загалом всієї економіки держави. Банківська система держави відноситься до систем відкритого типу, тому від рівня ліквідності її елементів – банківських установ – залежить її існування. Ліквідність банку як одна з найважливіших його характеристик

виконує ряд функцій, які поділяються на зовнішні та внутрішні. Певна їх частина є взаємопов'язаними, що підтверджується рисунком 1.1.

Рисунок 1.1 – Функції банківської ліквідності

Складено автором на основі [17; 38]

Важливе значення під час реалізації функцій банківської ліквідності відіграє врахування ризиків, які несе банківська діяльність. Ризик та ліквідність є протилежними сторонами операцій кредитної установи, тобто ризиковий підхід знижує ліквідність в той час як висока ліквідність, навпаки, призводить до мінімізації ризиків. Таким чином, ліквідність та ризик є балансуєчими умовами діяльності банківської установи і вибір на користь якоїсь з них залежить від факторів та умов банківської діяльності, які мають місце у поточний момент часу в державі та світі. З огляду на це, всю сукупність факторів впливу на банківську ліквідність пропонується окрім поділу на внутрішні та зовнішні додатково структурувати у частині останніх на: глобальні, національні та регіональні. Загальна схема факторів наведена на рисунку 1.2.

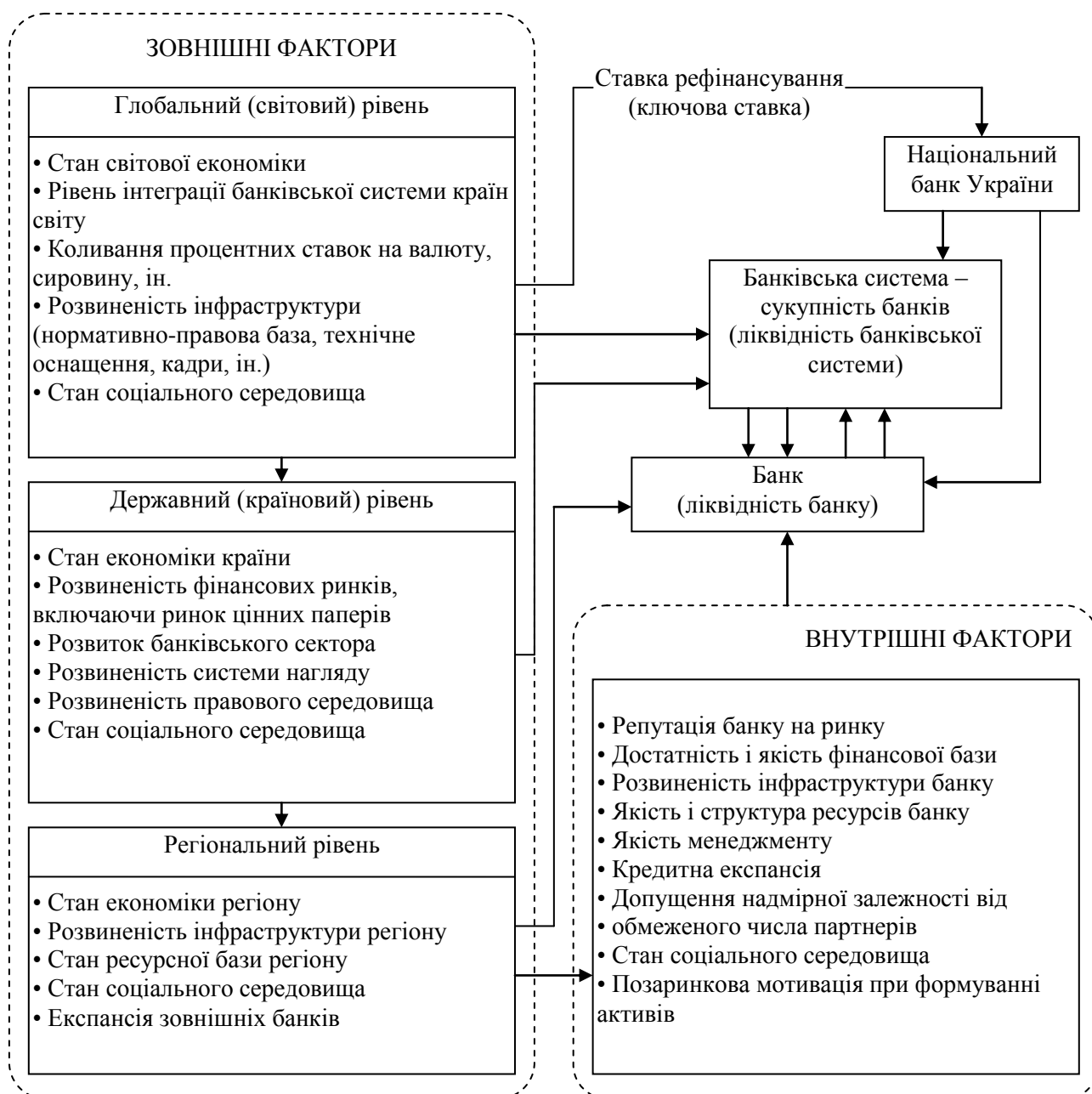

Рисунок 1.2 – Структура факторів банківської ліквідності

Складено автором на основі [14; 18; 19]

Отже, дослідивши економічну сутність, зміст, функції та фактори банківської ліквідності можна зробити такі висновки. На основі критичного аналіз визначень банківської ліквідності встановлено їх взаємозв'язок між собою та рівневу структуру. За результатами аналізу розроблено авторське визначення поняття «ліквідність банку», яке враховує основні властивості та

економічний зміст ліквідності як економічної категорії: Ліквідність банку є узагальнюючою характеристикою спроможності банку підтримувати сталість його діяльності за рахунок виконання вимог щодо виконання зобов'язань в строк та в повному обсязі з підтриманням оптимальності структури балансу та нарощення активних операцій. Сукупність функцій ліквідності банку згруповано у групу зовнішніх та внутрішніх, між окремими з яких наявний тісний зв'язок. Факторний аналіз банківських ризиків дав змогу більш точно провести групування факторів ліквідності, провівши додатковий розподіл зовнішніх факторів на глобальні, національні та регіональні.

1.2. Концептуальні засади забезпечення банківської ліквідності

Банківські установи відносяться до числа найактивніших учасників фінансово-кредитної системи України порівняно зі страховими компаніями та небанківськими фінансово-кредитними установами. Від рівня довіри до банків залежить загалом стабільність банківської системи та економічна безпека держави. Враховуючи значення ліквідності для стабільного функціонування банківської установи питання її забезпечення знаходиться під пильної увагою Центрального банку, який через відповідні законодавчі норми у вигляді інструкцій, положень, визначає вимоги щодо рівня ліквідності банків в Україні.

Україна як частина цивілізованого світу, яка намагається рухатися в напрямку запровадження передового світового досвіду у сфері регулювання та нагляду за банківською діяльністю, в першу чергу, покладається на розробки Базельського комітету з питань банківського нагляду. Згідно документів Базельського комітету банківська ліквідність визначається як «здатність банку нарощувати активи за умови своєчасного виконання зобов'язань та допустимого рівня витрат» [43].

Банківська ліквідність як ключовий якісний індикатор діяльності банківських установ не завжди входив до переліку індикаторів, регулювання яких здійснювалося Базельським комітетом (БКБН). До світової фінансово-економічної кризи 2007-2008 років БКБН не включав показники ліквідності до числа основних. Однак світова криза змінила розуміння та показала важливість дотримання банками певного рівня ліквідності. Таким чином, нормативи ліквідності почали відігравати таку ж роль як і нормативи достатності капіталу.

З 2010 року на міжнародному рівні почала вестися активна робота щодо розробки нормативів та вимог, що висуваються до рівня ліквідності банків. Зокрема, Базельським комітетом з банківського нагляду було розпочато формулювання підходів до вимірювання, стандартизації та ризиків банківської ліквідності. Впродовж трьох років здійснювалася обробка результатів, що завершилося у 2013 році представленням коефіцієнту LCR (від англ. Liquidity Coverage Ratio – коефіцієнт покриття ліквідності) та набором інструментів для моніторингу ліквідності на різних часових проміжках, включаючи денне регулювання та моніторинг ліквідності. Ще через рік у 2014 році БКБН було представлено NSFR (від англ. Net Stable Funding Ratio – коефіцієнт чистого стабільного фінансування). Запровадження норм регулювання ліквідності на основі розроблених Базельським комітетом коефіцієнтів та процедур завершилося у 2019 році, коли всі країни-учасниці повинні були затвердити відповідні норми на національному рівні.

В Україні вітчизняне законодавство щодо забезпечення ліквідності банків та банківської системи також розвивалося поступово, вдосконалювалося відповідно до вимог часу та усвідомлення важливості ліквідності для стабільності банківської системи. Вище було відзначено, що регулювання ліквідності здійснюється в Україні згідно Інструкції про регулювання діяльності банків № 368 [28], коли було наведено визначення терміну «ліквідність банку». Станом на листопад 2023 року до зазначеної Інструкції було внесено понад 100 змін та доповнень (фактично 118 змін, з яких 3 – у 2023

році), що свідчить про динамічний характер банківської діяльності та важливість постійної адаптації, вдосконалення, оновлення регулюючих її норм.

Впродовж 2001-2013 років регулювання ліквідності банків здійснювалося на основі трьох коефіцієнтів ліквідності (Н4, Н5, Н6), якими встановлювалися вимоги миттєвої (не менше 20%), поточної (не менше 40%) та короткострокової (не менше 60%) ліквідності. Однак у 2014 році Україна пережила значний зовнішній шок, пов'язаний з окупацією Криму та частиною територій Донецької та Луганської областей. Вибір Україною європейського напрямку розвитку та її інтеграцію до європейського співтовариства потребував вдосконалення банківського регулювання, в тому числі у сфері ліквідності.

У 2014 році Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС, згідно з якою наша держава взяла на себе зобов'язання адаптувати вітчизняне банківське законодавство та привести його у відповідність до європейське, в тому числі пакет CRD IV/CRR. Наступного 2015 року було прийнято Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року, яка поряд з іншим передбачає запровадження нових коефіцієнтів ліквідності LCR та NSFR. Через два роки у 2017 році прийнято План заходів щодо імплементації норм ЄС (CRD IV/CRR) та План заходів з удосконалення банківського нагляду, які передбачають запровадження нових коефіцієнтів ліквідності LCR та NSFR.

Порівняльна характеристика нормативів ліквідності НБУ та стандартів «Базель III» наведено у таблиці Б.1 (додаток Б).

Формула розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) має наступний вигляд, як наведено у формулі (1.1) [31]:

$$\text{LCR} = \frac{\text{Високоякісні ліквідні активи (ВЛА)}}{\text{Чистий відтік коштів протягом 30 днів}} \geq 100\% \quad (1.1)$$

До активів з максимальним рівнем ліквідності, що входять до чисельника формули (1.1), відносяться грошові кошти та їх еквіваленти (наприклад, цінні

папери, що емітовані державними установами та урядами, міжнародними організаціями, зокрема МВФ, Європейською комісією, тощо). В свою чергу, чистий відтік коштів протягом 30 днів, що знаходиться у знаменнику формули (1.1) розраховується як різниця між сукупними очікуваними відтоками грошових коштів та сукупними очікуваними надходженнями грошових коштів. При цьому треба звернути увагу на те, що сукупні очікувані надходження грошових коштів не повинні перевищувати 75% очікуваних відтоків.

Коефіцієнт ліквідності NSFR, на відміну від попереднього показника LCR використовується для визначення ліквідності на більш довгому проміжку часу та покликаний стимулювати банками процес середньо- та довгострокового фінансування активів. Отже, Net stable funding ratio націлений на визначення мінімального рівня стабільного фінансування активів з точки зору їх ліквідності на період до 1 року. Формула (1.2) розрахунку NSFR наведена нижче [42]:

$$\text{NSFR} = \frac{\text{Наявний обсяг стабільних джерел фінансування}}{\text{Необхідний обсяг стабільного фінансування}} > 100\% \quad (1.2)$$

Запровадження Базельських нормативів ліквідності зіштовхнулося з певними труднощами, що були викликані нерозвиненістю вітчизняного фондового ринку та дефіцитом на ринку високоліквідних активів, невідповідністю європейських та українських індикаторів стабільності депозитів, заборонаю кредитування економіки та населення в іноземній валюті, тощо. Тому в Україні ці національні особливості було враховано при розробленні LCR, суть коригування яких представлена у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Особливості запровадження LCR в Україні

Особливість національного ринку	Врахування при розробленні LCR
Нерозвиненість фондового ринку та дефіцит активів з високим рівнем ліквідності (ВЛА), особливо у валюті зарубіжних країн (долар США, євро, тощо);	<ul style="list-style-type: none"> • Один рівень активів замість трьох (1, 2А, 2В); • Вичерпний перелік ВЛА; • ОВДП враховуються за вартістю, за якою приймаються як забезпечення за кредитами рефінансування;

Кінець таблиці 1.1

Неможливість швидко і у значних обсягах конвертувати гривню у іноземну валюту для покриття відтоків у іноземній валюті;	<ul style="list-style-type: none"> • Валютні ОВДП зі строком до погашення >30 днів враховуються як гривневі активи; • Вимоги до LCR не тільки в єдиній валюті, але й в іноземній валюті;
Нерелевантність європейських критеріїв стабільності роздрібних депозитів;	Депозити строкові і на вимогу замість стабільних і менш стабільних депозитів;
Найбільш стресовий сценарій - 2014 рік; (БКБН розробив LCR на основі сценарію кризи 2007-2008 років);	Власне калібрування коефіцієнтів відтоків;
Законодавча заборона кредитів фізичним особам в іноземній валюті;	Коефіцієнт находжень = 100% замість 50% (всі надходження залишаються в розпорядженні банку і не йдуть на нове кредитування);

Складено автором на основі [6; 37]

Запровадження в Україні Базельських вимог щодо банківської ліквідності є кроком вперед, оскільки порівняно з нормативами ліквідності НБУ (Н4, Н5, Н6), коефіцієнти LCR та NSFR більшою мірою спрямовані на забезпечення фінансової стабільності як окремо взятого банку, так і загалом банківської системи держави. Основна причина правильності використання LCR та NSFR для регулювання ліквідності полягає у тому, що вона оцінюється не як «запас», а як «потік», що дає можливість прогнозувати ризики ліквідності залежно від майбутніх надходжень та потреб в коштах.

Підтримання ліквідності може здійснюватися як на макрорівні, так і на рівні кожного окремого банку, тобто на мікрорівні. На рівні банківської системи суб'єктом забезпечення банківської ліквідності виступає центральний банк, яким в нашій державі є Національний банк України.

Національний банк України як центральний банк держави в процесі виконання своєї регулятивної функції здійснює підтримку рівноваги на грошово-кредитному ринку, складовою якої є банківська ліквідність банків. Забезпечення банківської ліквідності на макрорівні Національний банк України здійснює за допомогою законодавчо визначених механізмів та інструментів. Вибір цих механізмів та інструментів залежить від стану та особливостей розвитку національної грошово-кредитної системи, а також ситуації на грошово-кредитному ринку [19, с. 15].

Одним із видів індикативного регулювання та забезпечення ліквідності банків та банківської системи з боку НБУ є економічні нормативи. Варто відзначити, що економічні нормативи є забезпечувальним інструментом центрального банку, а перевагою їх використання є те, що на рівні держави встановлюються певні єдині рівні ліквідності кожного окремого банку в банківській системі країни. Однак разом з перевагами економічні нормативи ліквідності мають ряд недоліків, як проявляються в їх статичності та ретроспективності. Тому варто погодитися з думкою експертів про те, що подібні економічні нормативи в поточних умовах динамічності зовнішнього середовища на можуть точно відображати стан ліквідності банківських установ. Іншими словами, виконання банками економічних нормативів ліквідності є обов'язковою умовою їх гарного фінансового становища, але недостатньою з точки зору ефективності функціонування банку.

Світова практика засвідчила, що на відміну від нормативів більш гнучкими та оперативними є не нормативні, а корегуючі індикативні інструменти забезпечення банківської ліквідності. Такими коригуючими індикативними інструментами згідно статті 4 «Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи» від 17.09.2015 роки № 615 є: банківські операції з рефінансування (кредити рефінансування та овернайт); операції з власними борговими зобов'язаннями; операції прямого репо; операції з державними облігаціями України [29].

Сутність інструментів НБУ щодо забезпечення ліквідності банківської системи України узагальнена у таблиці Б.1, що наведена у додатку Б.

Накопичений у світі досвід дозволив розробити широкий спектр теорій та методів забезпечення банківської ліквідності. Основними методами забезпечення ліквідності банку є: по-перше, регулювання банківських активів; по-друге, регулювання банківських пасивів; по-третє, збалансоване регулювання активів та пасивів за обсягами та строками. Система методів

забезпечення ліквідності банку наведено на рисунку 1.3.

Економічний зміст забезпечення банківської ліквідності на мікрорівні полягає в тому, що банк повинен мати можливість без проблем здійснювати необхідні платежі без затримок в повному обсязі. Для підвищення ефективності забезпечення банківської ліквідності менеджмент та відповідальні особи проводять: 1) аналіз умов функціонування банківської установи в попередні періоди; 2) проводять сценарний аналіз та визначають найбільш вірогідний сценарій подій майбутнього; 3) здійснюють оцінки ліквідної позиції банку з урахуванням різних сценаріїв та 4) розробляють заходи для мінімізації ризиків та витрат, що можуть виникнути в разі появи дефіциту ліквідності.

Рисунок 1.3 – Методи забезпечення банківської ліквідності на рівні банку
Складено автором на основі [41]

В результаті проведеного аналізу можна дійти висновку, що ліквідність комерційного банку як комплексне поняття виступає найважливішим індикатором стабільності та ефективності банківської діяльності. Представлена характеристика економічної сутності поняття «ліквідність» доводить, що у забезпеченні стабільності, стійкості та надійності банку в сучасних ринкових умовах саме ліквідність є основним показником. Кожен банк повинен самостійно забезпечувати підтримку своєї ліквідності на заданому рівні, прогнозувати результати діяльності та проводити у подальшому науково обґрунтовану політику забезпечення ліквідності.

2. Аналітико-практичні аспекти забезпечення ліквідності в діяльності вітчизняних банків

2.1. Аналіз ліквідності банків на макроекономічному та мікроекономічному рівнях за 2020-2022 роки

Банки відносяться до найбільших та найактивніших, порівняно зі страховими компаніями та небанківськими фінансово-кредитними установами, учасниками фінансового ринку України. Від рівня клієнтської довіри до банківських установ значною мірою залежить фінансова стабільність в країні. В свою чергу, довіра до банків формується завдяки беззастережному виконанню остатніми своїх зобов'язань перед клієнтами. Проведений у теоретичному розділі аналіз дозволив визначити, що якість та повнота виконання зобов'язань перед клієнтами характеризується таким поняттям як «ліквідність» клієнтам. Ліквідність окремих банків формує загальну ліквідність банківської системи.

Тому з метою проведення всебічного аналізу банківської ліквідності в Україні доцільним на початковому етапі є проведення відповідного аналізу на макрорівні, тобто на рівні банківської системи.

Тому з метою проведення всебічного аналізу банківської ліквідності на макрорівні, тобто на рівні банківської системи України доцільним є на початковому етапі провести структурний аналіз активів та пасивів банків за останні декілька років. Часовий горизонт обраний для аналізу прийнято з 2020 року і закінчуючи 2022 роком. Вихідною базою для проведення дослідження є фінансова звітність банків, згрупована та представлена на офіційному сайті Національного банку України [25]

Банківська система Україна впродовж останніх трьох років (2020-2022 рр.) знаходиться під тиском значної кількості зовнішніх негативних чинників,

що впливають на її стабільність та фінансову безпеку. Зазначений негативний вплив активізувався під час поширення COVID-19 та необхідності впровадження цілого ряду карантинних обмежень, а також максимізувався після повномасштабного вторгнення російської федерації на початку 2022 року.

З метою узагальненого представлення даних, активи банків об'єднані у наступні групи: Загальні активи, високоліквідні активи, кредитний портфель, вкладення в цінні папери, чисті активи та резерви за активними операціями. (Таблиця 2.1)

Таблиця 2.1 – Активи банківської системи України у 2020-2022 рр., у тис.

грн

Активи	Роки, тис,грн			Абс. Відхилення, тис. грн.		Структура %		
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2020	2021	2022
Показник								
Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями);	2 205 915	2 358 324	2 716 794	152 409	358470	34,16	34,18	34,08
Кредитний портфель	96 0597	1 065 347	1 036 213	104 750	-29134	14,87	15,42	13,00
Вкладення в цінні папери	79 1373	829 887	1 022 658	38 514	192771	2,96	12,02	1,28
Резерви за активними операціями	388 477	308 349	369 936	-80 128	61587	6,01	4,46	4,64
Високоліквідні активи	287 402	283 600	472 486	-3 802	188886	4,45	4,11	5,92
Чисті активи(Скориговані на резерви)	1 822 841	2 053 232	2 351 678	230 391	298446	28,23	29,76	29,50
Загальні активи усього	6 456 605	6 898 739	7 969 765	442 134	1 071 026	100	100	100

Складено автором на основі [25]

Наведені у таблиці 2.1 дані свідчать, що загальні активи, не скориговані на резерви за активними операціями за досліджуваний період 2020/2021 зросли на 152 409 тис. грн., що у відсотковому виразі становить 34,16% за 2020 рік.

Проценти склали 34,18% склали у 2021 році. За період 2021/2022 року зросли на 358 470 тис.грн. що у процентній структурі склало 34,08%. Впродовж досліджуваного періоду загальні активи банків стабільно зростали, оскільки в жодному з років аналізованого періоду не зафіксовано зниження їх вартості.

Основний внесок у нарощення вартості загальних активів банків внесли такі статті як: високоліквідні активи (приріст у 2.1 рази) та вкладення в цінні папери (приріст у 2.8 рази), кредитний портфель. Завдяки сукупному впливу зазначених складових активів їх загальна вартість показала позитивну динаміку. В цілому високоліквідні активи в структурі активів склали 472 486 тис.грн, а вкладення в цінні папери склало 1 022 658 мрд. грн. Примітно, що включено до 2022 року основним напрямом здійснення активних операцій банками України були кредитні операції. Оскільки на них приходилося 38,1% всіх активів (дані за підсумками 2022 року).

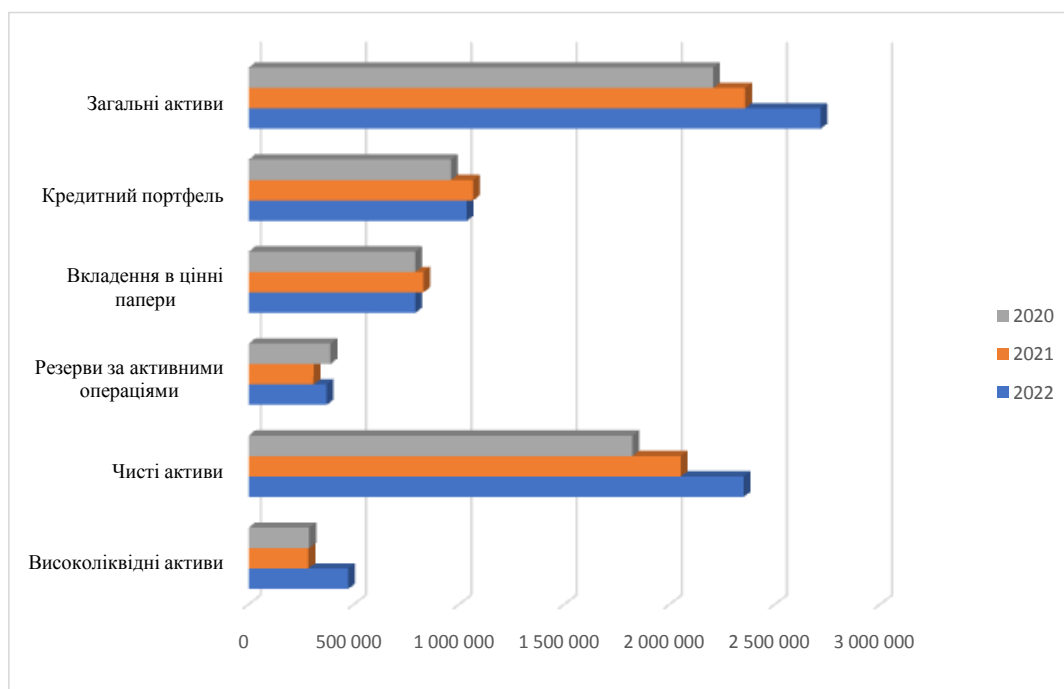

Рисунок 2.1 – Структурні ступені ліквідності активів банківської системи України

Складено автором на основі [25]

Рисунок 2.1 підтверджує, що загальні активи мають стійкий ріст у 2020-2022рр.

Основний тиск на банківську діяльність загалом та на кредитну діяльність, зокрема, продовжують здійснювати: зовнішня воєнна агресія росії, прямі геополітичні ризики, нестабільність національної валюти, негативне сальдо зовнішньої торгівлі, триваюча нестабільність на традиційних експортних товарних ринках країни та високий рівень інфляції. В таких умовах кредитна активність банків України не може покращуватися, коли невизначеність щодо подальшого економічного розвитку залишається високою.

Проводити активні операції банківські установи можуть лише в разі наявності потрібного обсягу фінансових ресурсів, які формуються в процесі залучення коштів із власних та залучених джерел. Напрямами формування ресурсів в банківській сфері є акумуляція тимчасово вільних грошових коштів від фізичних осіб та суб'єктів господарювання, а також створення власного капіталу. В сукупності залучення коштів із різних джерел відноситься до пасивних операцій, а їх подальше порівняння з активними операціями дозволить визначити рівень ліквідності. Тому розглянемо основні показники динаміки та структури пасивів банківської системи України, які узагальнені у вигляді таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Пасиви банківської системи України у 2020-2022 рр.

Пасиви	Роки, тис. грн			Абс. Відхилення тис. грн		Структура		
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2020	2021	2022
Пасиви	1 822 841	2 053 232	2 351 678	230 391	298 446	36,21	36,28	35,70
Капітал	209 460	255 514	215 840	46 054	-39 674	4,16	4,51	3,27
Зобов'язання банків	1 613 381	1 797 718	2 135 838	184 337	338 120	32,05	31,77	32,43
Строкові вклади (депозити) Інших банків та кредити, що отримані від інших банків	24 235	24 948	6 457	22 513	-18 491	0,48	0,44	0,09

Кінець таблиці 2.2

Кошти суб'єктів господарювання	646 491	758 434	889 526	111 943	131 092	12,84	13,40	13,50
Кошти фізичних осіб	681 892	726 898	933 240	45 006	206 342	13,54	12,84	14,17
Кошти небанківських фін. установ	34 704	41 410	53 188	6 706	11 778	0,68	0,73	0,80
Загальні пасиви усього	5 033 004	5 658 154	6 585 767	646 950	927 613	100	100	100

Складено автором на основі [25]

Як свідчать наведені дані таблиці 2.2, пасиви аналогічно до активів за досліджуваний період зросли на 298 446 тис грн, що у відсотковому виразі становить 35,70% В тому числі зобов'язання зросли на 338 120 тис грн., що у відсотковому виразі становить 32,43% В свою чергу, капітал у 2021 році суттєво збільшився а у 2022 зменшився на 39 674 тис. грн. та склав у відсотковому виразі 3,27 % строкові вклади (депозити) у 2021 році збільшувалися, проте у 2022 суттєво зменшилися.

Примітно, що у 2022 році мала місце критична ситуація, коли частка власного капіталу в пасивах банківської системи знизилася і склала -39 674 тис.грн.

В цілому за аналізований трирічний період співвідношення між зобов'язаннями та власним капіталом змістилося у бік нарощення частки зобов'язань та зниження частки власних коштів. Подібна тенденція розцінюється як негативна, оскільки свідчить про зниження фінансової стійкості та безпеки банківської системи. Зобов'язання банки України формують переважно за рахунок залучення коштів від фізичних та юридичних осіб.

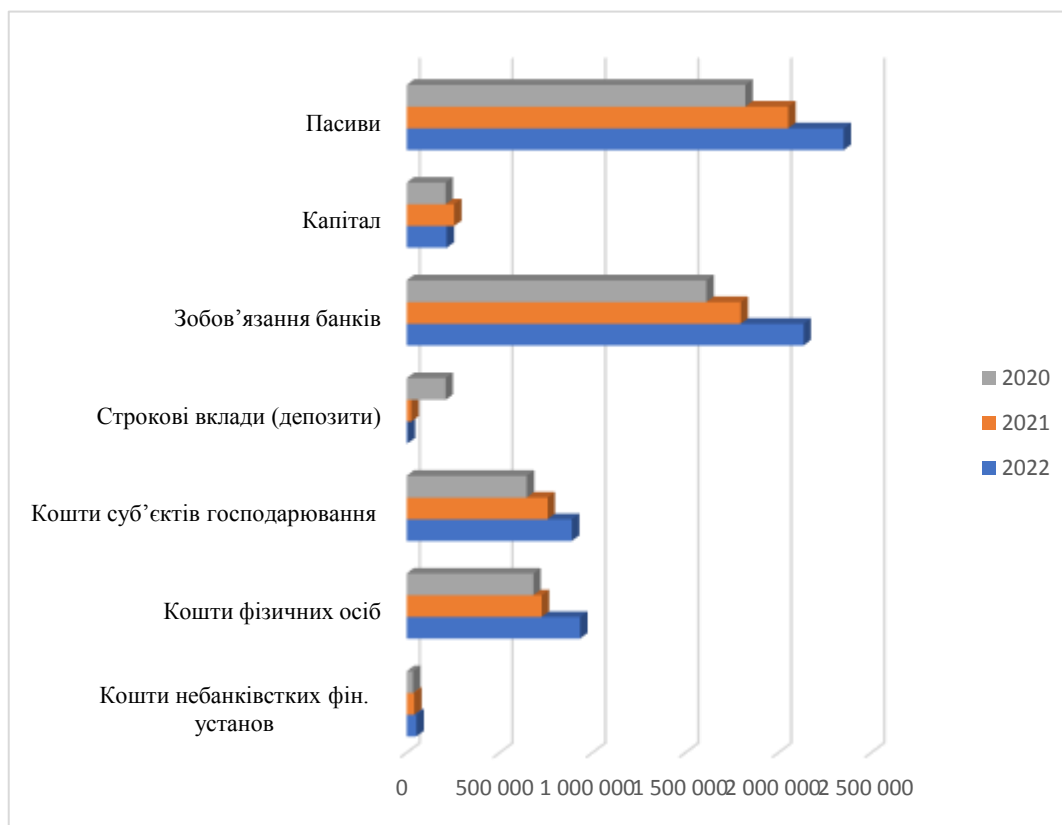

Рисунок 2.2 – Структурні ступені ліквідності пасивів банківської системи України

Складено автором на основі [25]

За підсумками аналізу активів та пасивів банків України, тобто на макрорівні, варто відзначити те, що критичних подій після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року в банківській системі не відбулося.

Певні ризики збільшилися внаслідок зниження частки власного капіталу нижче 10% до 9.2%. Також банкам вдалося втримати свою ресурсну базу – відтоку коштів не відбулося, що в умовах скорочення кредитного портфелю на 6,9% може свідчити про збільшення ліквідності банківської системи. Для підтвердження цього висновку потрібне проведення додаткового аналізу.

Аналіз ліквідності банківської системи України доцільно провести у

декілька етапів. Перший етап полягає у визначенні динаміки оцінки ризику ліквідності банківської системи, який оцінюється Національним банком України поряд з іншими шістьма ризиками. Другий етап передбачає аналіз виконання нормативів ліквідності (LSR та NSFR), а на останньому третьому етапі варто розрахувати окремі показники ліквідності за даними балансів банків України на основі проведеного вище аналізу активів та пасивів. Подібний всебічний аналіз дозволить зробити обґрунтовані висновки щодо ліквідності банківської системи України, виявити сильні сторони та вузькі місця.

Загальний аналіз ліквідності на основі ризику ліквідності є першим етапом аналізу. З 2015 року Національним банком України проводиться аналіз та двічі на рік (червень та грудень) публікується Звіт про фінансову стабільність [9]. В ньому окрім іншого аналізуються 7 ризиків фінансового сектора за десятибальною шкалою.

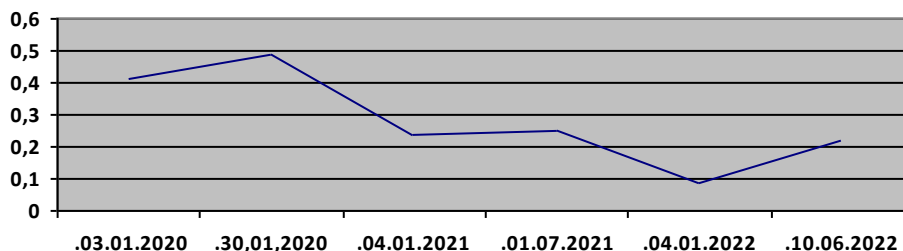

Рисунок 2.3 – Ризик ліквідності банківської системи (за даними звіту про фінансову стабільність НБУ)

Складено автором на основі [9]

Ризик ліквідності відноситься до числа найважливіших. На рисунку 2.3 наведено динаміку оцінки ризику ліквідності НБУ за весь період оцінювання.

Наведені на рисунку 2.3 оцінки Національного банку України щодо існування ризиків у частині виконання зобов'язань банків перед клієнтами та кредиторами оцінюється практично впродовж всього досліджуваного періоду на помірному рівні та коливається на рівні 0,4-0,2 балів.

Підтвердженням високого рівня ліквідності банківської системи України впродовж останніх років є значення коефіцієнтів ліквідності – LCR (розраховується з січня 2019 року) та NFSR (розраховується з березня 2021 року) [5]. Варто відзначити, що до запровадження зазначених коефіцієнтів ліквідності НБУ розраховувалися економічні нормативи ліквідності в цілому по банківській системі. Однак коефіцієнти LCR ($LCR_{ВВ}$ та $LCR_{ІВ}$) та NFSR розраховується виключно в розрізі банків. Тому з метою аналізу ліквідності на основі дослідження динаміки LCR та NFSR прийнято рішення використовувати мінімальні значення коефіцієнтів серед функціонуючих банків. Коефіцієнти LCR та NFSR розраховується НБУ на щомісячній основі.

У рисунку 2.4 наведено значення коефіцієнтів LCR та NFSR станом на початок 2020-2022 років. Нормативна вимога щодо мінімального значення коефіцієнтів визначена на рівні не менше 100%.

Показник	2020	2021	2022
$LCR_{ВВ}$, %	226,99	166,04	122,35
$LCR_{ІВ}$, %	151,72	146,64	162,17
NFSR, %	-	129,73	112,76

Рисунок 2.4 – Мінімальні значення коефіцієнтів ліквідності LCR та NFSR серед банків України у 2020-2022 рр.

Складено автором на основі [5]

Представлені мінімальні значення коефіцієнтів ліквідності LCR та NFSR за аналізований період в цілому підтверджують високий рівень ліквідності банківської системи. Станом на визначені дати в переважній більшості випадків мінімальні значення перевищували 100% за винятком окремих випадків.

Таким чином, проведений аналіз ліквідності на макрорівні дозволяє дійти висновку про високий її рівень та низький ризик ліквідності. В таких умовах Національний банк України поступово звужує наявний інструментарій

підтримання ліквідності для її зв'язування.

Розглянувши особливості забезпечення ліквідності банків Україна на макрорівні варто перейти до розгляду особливостей цього процесу на матеріалах конкретної банківської установи, що передбачає мікроекономічний рівень аналізу. Об'єктом дослідження на мікрорівні є Акціонерний банк «УКРГАЗБАНК» (далі – АБ «УКРГАЗБАНК»). Аналізований банк АБ «УКРГАЗБАНК» є державним банком, де частка держави з 2015 року складає 94,94% [8, с. 9]. Банк розпочав свою діяльність у 1993 році у формі Закритого акціонерного товариства КБ «Хаджибейкбанк», але вже у 1996 році назву банку було перейменовано на «УКРГАЗБАНК».

За понад 20 років своєї діяльності АБ «УКРГАЗБАНК» перетворився на важливого гравця в банківському секторі. Відповідно до класифікації АБ «УКРГАЗБАНК» відноситься до системно важливих банків (СВБ), а також цей банк включено до переліку банків, що відіграють особливу роль в умовах воєнного часу.

Основними стратегічними напрямками розвитку АБ «УКРГАЗБАНК» є його перетворення на банк №1 у сегменті корпоративних клієнтів та в сфері запровадження цифрових технологій, розширення інвестиційного банкінгу, кредитування роздрібного та мікробізнесу. Для досягнення синергетичного ефекту щодо ефективності функціонування банківської установи в банку реалізуються заходи Agile Approach – гнучка система управління бізнес-процесами; Green banking – енергозберігаючі технології; залучення працівників банку до управління через можливість придбання акцій (акціонування) [33, с. 10-11].

За підсумками 2022 року ліцензію на здійснення банківської діяльності в Україні мали 67 банків і за 9 місяців їх кількість зменшилася на 3 фінустанови. Серед такої кількості банківських установ аналізований АБ «УКРГАЗБАНК» займає доволі вагоме положення, що підтверджують дані таблиці 2.3

Таблиця 2.3 – Активи АБ «УКРГАЗБАНК» у 2020-2022 рр.

Активи	Роки, тис. грн			Абсолютне відхилення, тис.грн		Структура %		
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022 /2021	2020	2021	2022
Грошові кошти та їх еквіваленти	7 684 869	4 163 270	7 833 472	-3 521 599	3 670 202	5,22	1,73	3,15
Фін. Активи що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	4 930	0	14 973	-4 930	14973	0,03	0	0,06
Кошти в інших банках	24 843 830	26 103 265	22 967 048	1 259 435	-3 136 217	16,88	10,89	9,23
Кредити та заборгованість клієнтів	47 517 583	55 889 683	64 759 128	8 372 100	8 869 445	32,28	23,33	26,05
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	56 034 056	29 458 919	23 217 149	-26 575 137	-6 241 770	38,07	12,29	9,33
Цінні папери які обліковуються за амортизованою собівартістю	3 500 478	5 004 384	7 013 233	1 503 906	2 008 849	2,37	2,08	2,82
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0	0	0	0	0	0	0	0
Інвестиційна нерухомість	149 255	153 955	156 366	4 700	2 411	0,10	0,06	0,06
Деб. Заборгованість щодо поточного податку на прибуток	39 429	674	2 690 423	-38 755	2 689 749	0,02	2,81	1,08
Відстрочений податковий актив	0	32 254	30 138	32 254	-2 116	0	0,01	0,01

Кінець таблиці 2.3

Основні засоби та нематеріальні активи	1 505 738	1 442 805	1 400 138	-62 933	-42 667	1,02	0,60	0,56
Інші фінансові активи	379 742	363 780	750 656	-15 962	386 876	0,25	0,15	0,30
Інші активи	1 120 113	659 201	813 225	-460 912	154 024	0,76	0,27	0,32
Чисті активи, усього	142 780 022	123 272 188	131 645 949	-19 507 834	8 373 761	97,01	51,45	52,95
Усього резервів	-8 880 845	-6 991 237	-14 705 219	1 889 608	7 713 982	6,03	2,91	5,91
Загальна сума активів, усього	147 177 200	239 553 141	248 586 679	-34 126 059	24 461 502	100	100	100

Складено автором на основі [10]

Наведені у таблиці 2.3 дані фінансової звітності АБ «УКРГАЗБАНК» (активи) за 2020-2022 роки та їх порівняння із даними банківської системи України (дивись таблицю 2.1 та таблицю 2.2) дає змогу зробити важливі узагальнення. У 2021 році спостерігається зниження, а от 2022 рік показав свій ріст. За останні 3 років активи банку зросли 24 461 502 тис. грн. і досягли 248 586 679 тис. грн.

Дані таблиці 2.3 та рисунку 2.5 показують, що банку за 2020-2022 рр. вдалося забезпечити нарощення, але не кожної зі складових. Однак цього було явно недостатньо для втримання та нарощення ролі в банківській системі. Отже, можна зробити висновок, що за ключовими показниками балансу АБ «УКРГАЗБАНК» втратив свої позиції в банківській системі.

Окрім аналізу балансових показників доцільним вважається проведення аналізу фінансових результатів діяльності АБ «УКРГАЗБАНК», які наведені на рисунку 2.6

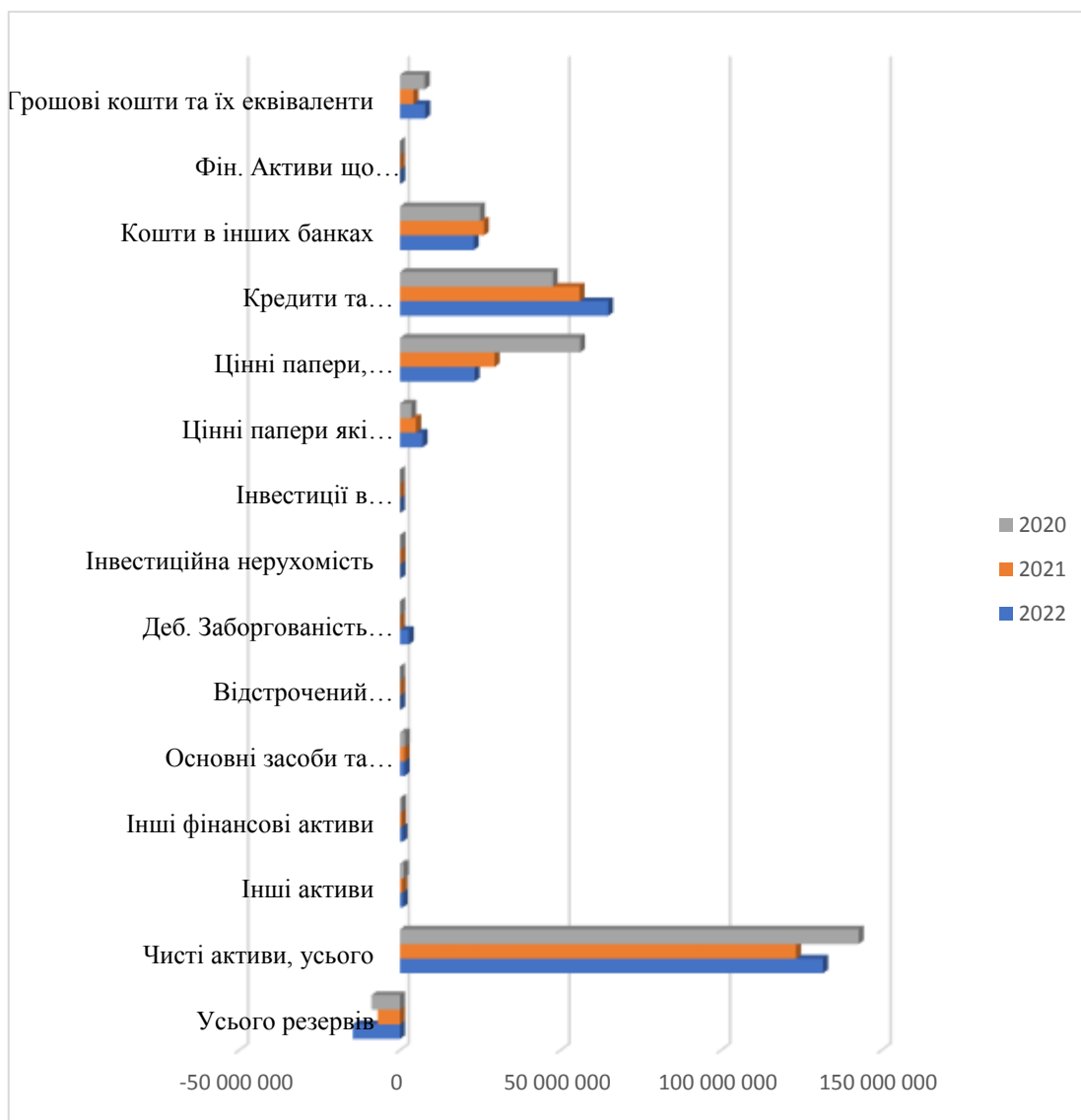

Рисунок 2.5 Структура показників активів АБ «УКРГАЗБАНК» у 2020-2022 рр.
Складено автором на основі [10]

Окрім аналізу балансових показників доцільним вважається проведення аналізу фінансових результатів діяльності АБ «УКРГАЗБАНК», які наведені на рисунку 2.6

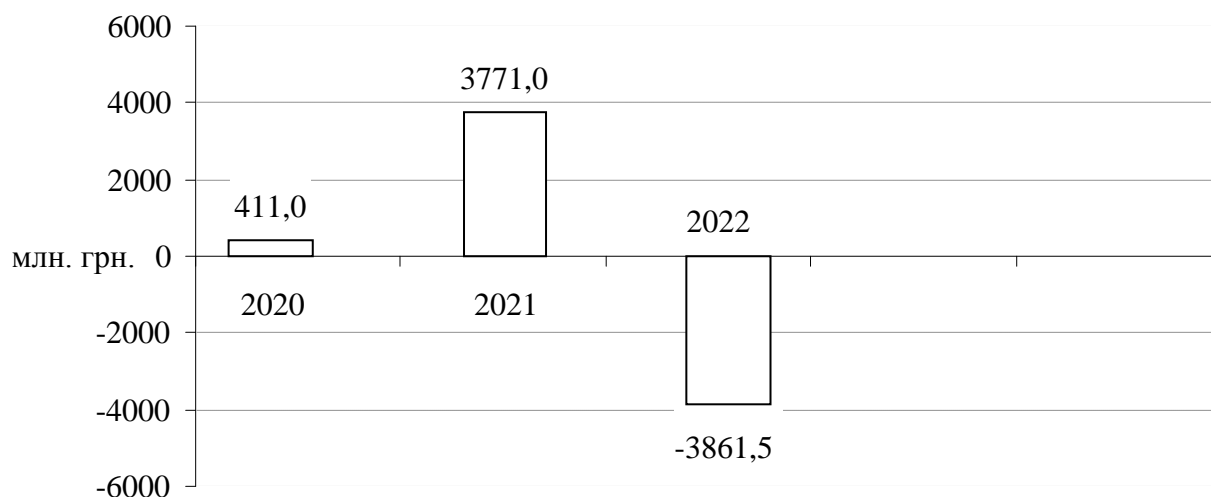

Рисунок 2.6 – Чистий фінансовий результат АБ «УКРГАЗБАНК»
у 2020-2022 рр.

Складено автором на основі [10]

Як свідчать дані рисунку 2.6 чистий фінансовий результат АБ «УКРГАЗБАНК» впродовж останніх трьох років змінюється різноспрямовано. У 2020 року внаслідок поширення корона вірусної інфекції та запровадження карантинних обмежень прибуток банку обвалився більш ніж втричі та склав всього 411 млн грн. Відновлення ділової активності у 2021 році та адаптація до умов карантинних обмежень дозволила банку наростити прибуток до максимального за аналізований період рівня у 3,77 млрд грн (приріст до попереднього року – 9,2 рази).

Повномасштабне вторгнення армії росії на початку 2022 року мало негативний вплив на фінансові результати діяльності АБ «УКРГАЗБАНК», в результаті банк завершив рік зі збитком у 3,86 млрд грн. Сукупні чисті доходи банку у 2022 році склали 7,5 млрд грн [10], а сукупні витрати – 11,5 млрд грн, з яких 7,2 млрд грн – це відрахування до резервів.

Таким чином, за результатами аналізу основних показників фінансової звітності державного АБ «УКРГАЗБАНК» за останні три роки можна зробити висновок про те, що банк не є лідером в банківській системі України. Активи,

зобов'язання та капітал АБ «УКРГАЗБАНК» є значно меншими порівняно з іншими державними банками (ПриватБанк, Укрексімбанк, Ощадбанк). Однак порівняно із загальною кількістю банківських установ роль АБ «УКРГАЗБАНК» є доволі вагомою. Фінансові результати банку впродовж 2020-2022 років змінювалися різноспрямовано.

Аналіз ліквідності АБ «УКРГАЗБАНК» доцільно провести у розрізі тих самих напрямів, що було проведено аналіз на макрорівні, зокрема: 1) етап 1 – аналіз коефіцієнтів ліквідності LCR та NSFR та їх порівняння із середніми показниками по банківській системі; 2) етап 2 – аналіз коефіцієнтів ліквідності за даними фінансової звітності їх порівняння із середніми показниками по банківській системі.

Під час аналізу ліквідності за коефіцієнтами LCR та NSFR на макрорівні було обрано мінімальні значення показників для того, щоб визначити нижню межу ліквідності банків України. В свою чергу, на етапі дослідження виконання нормативів LCR та NSFR аналізованим банком АБ «УКРГАЗБАНК» (етап 1) для порівняння обрано не мінімальні значення, а медіанні (медіана – величина, що розташована в середині). Отже, у таблиці 2.4 узагальнено показники пасивів АБ «УКРГАЗБАНК».

Наведені у таблиці 2.4 дані фінансової звітності АБ «УКРГАЗБАНК» (пасиви) за 2020-2022 роки та їх порівняння із даними банківської системи України можна зробити узагальнення. За останні 3 років пасиви банку зросли 29 120 879 тис. грн. і досягли 236 485 892 тис. грн.

Таблиця 2.4 – Пасиви АБ «УКРГАЗБАНК» у 2020-2022 рр.

Пасиви	Роки, тис. грн			Абсолютне відхилення, тис. грн.		Структура %		
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021	2020	2021	2022
Кошти отримані від НБУ	0	4 699 967	998 957	0	-3 701 010	0	2,26	0,42
Кошти банків	2 505 157	4 799 959	5 568 569	2 294 802	768 610	0,96	2,31	2,35
Кошти клієнтів	126 570 817	96 716 590	112 755 404	-29 854 227	16 038 814	48,74	46,55	47,6 7
у тому числі кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ	96 045 668	68 572 867	79 628 000	-27 472 801	11 055 133	36,98	33,00	33,6 7
у тому числі кошти фізичних осіб	29 766 965	27 539 306	32 128 063	-2 227 659	4 588 757	11,46	13,25	13,5 8
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	226 875	71 208	334	-155 667	-70 874	0,08	0,03	1,41
Боргові цінні папери, емітовані банком	0	0	0	0	0	0	0	0
Інші залучені кошти	3 164 521	2 505 737	3 385 859	-658 784	880 122	1,21	1,20	1,43
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	37	445 447	0	445 410	0	1,42	0,21	0
Відстрочені податкові зобов'язання	60 806	0	0	0	0	0,02	0	0
Резерви за зобов'язаннями	406 111	635 462	698 805	229 351	63 343	0,15	0,30	0,29

Кінець таблиці 2.4

Інші фінансові зобов'язання	704 736	1 180 991	685 889	476 255	-495 102	0,27	0,56	0,29
Інші зобов'язання	592 131	585 926	636 012	-6 205	50 086	0,22	0,28	0,26
Субординований борг	0	0	0	0	0	0	0	0
Усього сума, зобов'язань	259 678 324	207 753 460	236 485 892	-30 029 525	29 120 879	100	100	100

Складено автором на основі [10]

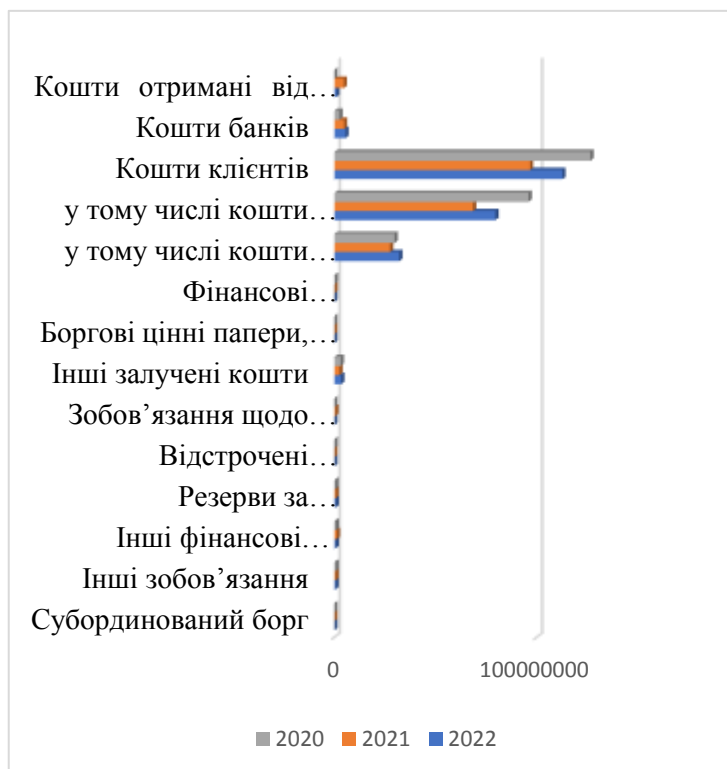

Рисунок 2.7 Структурні показники пасивів АБ «УКРГАЗБАНК» у 2020-2022 рр.

Складено автором на основі [10]

Отже, за результатами аналізу показників пасивів можна зробити висновок про те, що АБ «УКРГАЗБАНК» з точки зору забезпечення власної ліквідності не лише намагався та виконував нормативи НБУ, але також спрямовував зусилля щодо усунення профіциту ліквідності та вкладав зусилля в прибуток.

В рамках другого етапу аналізу ліквідності АБ «УКРГАЗБАНК» розраховуються відповідні коефіцієнти ліквідності та здійснюється їх порівняння із середніми показниками по банківській системі України (таблиці В.1 Додаток В). За результатами аналізу першого блоку (таблиці В.1) можна побачити, що впродовж останніх трьох років АБ «УКРГАЗБАНК» активно нарощував свою кредитну діяльність. За аналізований період кредитний портфель банку показав приріст у 54,4% і досяг 64,8 млрд грн. Примітно, що за аналогічний період депозитний портфель банку збільшився всього на 25%. Окрім цього банк активізував свою діяльність в сфері інвестиційних операцій, підтвердженням чого є приріст робочих активів, який перевищив приріст кредитів та склав 57,6% (довідково: до складу робочих активів входять кредити та інвестиції в цінні папери та нерухомість).

Активізація кредитної та інвестиційної діяльності здійснюється АБ «УКРГАЗБАНК» завдяки вкладенню високоліквідних коштів у відповідні напрямки. За три роки відбулося зменшення високоліквідних активів не лише у відносному, але також і в абсолютному вираженні.

Описані вище тенденції мали відповідний вплив на коефіцієнти ліквідності. Зокрема, коефіцієнт співвідношення ВЛА до робочих активів при одночасному зменшенні чисельника та збільшенні знаменника скоротився більш ніж вдвічі. Також випереджаюче нарощення кредитного портфелю порівняно з депозитними портфелем дозволило банку збільшити коефіцієнт співвідношення кредитів до депозитів до 57,4%. Що стосується коефіцієнту загальної ліквідності, який розраховується як відношення чистих активів та зобов'язань і рекомендоване значення якого – не менше 100%, в

АБ «УКРГАЗБАНК» впродовж всього досліджуваного періоду відповідає вимогам та коливається в межах від 105,5 до 110,4%.

На рисунку 2.8 наведено порівняння коефіцієнтів ліквідності АБ «УКРГАЗБАНК» та банківської системи України.

Рисунок 2.8 – Коефіцієнти ліквідності АБ «УКРГАЗБАНК» та банківської системи України станом на 2020-2022 рр.

Складено автором на основі [25]

Наведені на рисунку 2.8 дані свідчать про те, що за першими двома коефіцієнтами АБ «УКРГАЗБАНК» має менші порівняно з банківською системою значення, але при цьому вони відповідають рекомендованим межах. В свою чергу, за коефіцієнтом співвідношення кредитів та депозитів АБ «УКРГАЗБАНК» та банківська система України мають практично однакові значення.

Таким чином, за результатами аналізу забезпечення ліквідності державний банк АБ «УКРГАЗБАНК» можна охарактеризувати з позитивної сторони. По-перше, банк впродовж досліджуваного періоду стабільно виконував свої зобов'язання перед клієнтами та кредиторами, підтвердженням чого є абсолютне виконання вимог щодо базельських нормативів короткострокової та довгострокової ліквідності. По-друге, банк забезпечував нормальну та уникав надлишкової ліквідності, яка характерна для банківської системи в цілому,

спрямовуючи високоліквідні активи в кредитування та інвестиційні операції. По-третє, навіть в шокових умовах першої половини 2022 року банк не втратив довіру своїх клієнтів та продовжив безперервно здійснювати покладені на себе функції системно важливої банківської установи.

2.2. Удосконалення підходів до забезпечення ліквідності діяльності вітчизняних банків та напрями підвищення ефективності

Банківська ліквідність відноситься до числа найважливіших якісних характеристик функціонування кредитних установ. Проведене у першому розділі дослідження показало значення ліквідності з точки зору виконання банками взятих по відношенню до вкладників та кредиторів зобов'язань в повному обсязі у визначений умовами договору час. В свою чергу, аналітична оцінка банківської ліквідності на макро- та мікрорівні, тобто на рівні банківської системи України та на рівні АБ «УКРГАЗБАНК», показала, що завдяки достатньому забезпеченню ліквідності навіть в умовах зовнішніх шоків та критичних викликів банки не втратили довіру з боку клієнтів та кредиторів, оскільки в повному обсязі виконували свої зобов'язання. Забезпечення такої стабільності стало результатом ефективного управління активами та пасивами та дотримання нормативів ліквідності. Подальше забезпечення ліквідності банків України в умовах зовнішньої агресії, яка продовжується та ймовірно буде здійснювати тиск на економічну та фінансову систему держави потребує визначення шляхів забезпечення та оптимізації банківської ліквідності в умовах воєнного часу.

Аналітична оцінка ліквідності показала, що ризики банківської системи України з точки зору ліквідності є помірними та оцінюються НБУ на рівні 0,2-0,4 бали у 2020-2022 роках з тенденцією до зниження. Нормативи ліквідності (LCR та NSFR) дав змогу дійти висновку, що банківська система (макрорівень)

та АБ «УКРГАЗБАНК» забезпечені не лише достатнім рівнем ліквідності.

Проблема надлишкової ліквідності є актуальною не лише для вітчизняної банківської системи, але також і для розвинених країн та країн, що розвиваються. Центральні банки та уряди багатьох країн для підтримання національних економік в умовах поширення коронавірусної інфекції (2020-2021 рр.) запроваджували різноманітні програми фіскального та монетарного стимулювання. Такі програми окрім стимулювання економічної активності мали також і зворотній ефект у вигляді накопичення надлишкової ліквідності та рекордного зростання інфляції. Такий профіцит ліквідності виступив обмежуючим фактором для центробанків щодо їх впливу на регулювання цін та приборкання їх рекордного підвищення [20]

У таблиці 2.5 узагальнено світовий досвід щодо оптимізації надлишкової ліквідності під час коронакризи (перший блок) та заходи Національного банку України щодо забезпечення банківської ліквідності під час коронакризи та після повномасштабного агресивного вторгнення росії (воєнний час).

Таблиця 2.5 – Світовий та вітчизняний досвід забезпечення банківської ліквідності (коронакриза та воєнний стан (Україна))

№	Країна / Час	Зміст заходів
СВІТОВИЙ ДОСВІД: розвинені країни та країни, що розвиваються		
1	Світ (США, Німеччина, Великобританія, Франція, тощо)	Згортання програм QE (кількісне пом'якшення) та перехід до кількісного обмеження (QT) Підвищення ключової банківської ставки
2	Польща, Єгипет, Молдова, Індія, Гана	Для забезпечення синергічного ефекту від підвищення ключової ставки додатково – збільшення нормативів обов'язкових резервів.
3	Угорщина	Разом з підвищенням облікової ставки та збільшенням нормативів резервування додатково реалізувала програму емісії власних боргових цінних паперів
4	Індонезія	Комплекс традиційних заходів (ключова ставки, норми резервування) центробанк країни доповнив продажем державних облігацій із власного портфеля

Кінець таблиці 2.5

ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД			
5	Україна	Коронакриза	1) Регулювання ліквідності через облікову ставку НБУ; 2) Запровадження довгострокового рефінансування; 3) Впровадження процентного свопу з банками 4) Можливість в якості об'єкта застави використовувати муніципальні та гарантовані державою облігації
		Воєнний стан	1) Активне розміщення депозитних сертифікатів 2) Запровадження бланкового рефінансування 3) Підвищення на 5 відс.п. нормативу резервування за поточними рахунками та рахунками на вимогу 4) Започаткування оцінки внутрішньої ліквідності ІЛААР (тестовий режим)

Складено автором на основі [20; 21]

Отже, як свідчать представлені у таблиці 2.5 заходи, під час коронакризи центральні банки (ЦБ) та уряди країн намагалися різноманітними монетарними та фіскальним заходами підтримати економічну активність в країні, яка суттєво знизилася внаслідок запроваджених карантинних обмежень. Однак зворотною стороною цих заходів стало те, що в банківських системах накопичилася надлишкова ліквідність, яка обмежувала ефективність заходів центробанків щодо стабілізації інфляції через облікову ставку.

В Україні описана ситуація погіршилася після повномасштабного вторгнення на початку 2022 року. Національний банк України через комплекс заходів підтримував банківську систему держави, однак в умовах значного падіння кредитної активності спрямовувати наявну ліквідність у дохідні активи в потрібному обсязі не вдавалося. Наслідком цього стала надлишкова ліквідність, що в тому числі підтверджується 2-3-кратним перевищенням Базельських нормативів ліквідності (LCR та NSFR) від мінімальних рекомендованих меж (не менше 100%).

Отже, поточний стан ліквідності в банківському секторі України не створює значних ризиків для його стабільності навіть в умовах несприятливих сценаріїв – стабільність рівня ліквідності разом із відновленням платоспроможності зменшують вірогідність настання банківської кризи [22].

Для аналізованого державного банку АБ «УКРГАЗБАНК» проблема

надлишкової ліквідності є не такою серйозною, як для більшості інших банківських установ. Тобто, іншими словами, банку вдається підтримувати нормативний та оптимальний рівень ліквідності, яка не має значних ознак профіциту та надлишковості. Подібний висновок позитивно характеризує результати забезпечення ліквідності АБ «УКРГАЗБАНК», тому для підтримання подібної ситуації у майбутньому нижче запропоновано механізм забезпечення ліквідності АБ «УКРГАЗБАНК».

На думку автора, прийняття управлінських рішень щодо забезпечення оптимального рівня ліквідності, який дає змогу досягти цільового співвідношення дохідність/ризик, потребує від банку системи показників для всебічного моніторингу ліквідності банку, що має стати основою для контролю діяльності. Система рекомендованих показників наведена на рисунку 2.9

Третій етап щодо моніторингу ліквідності банку має відображати і визначати періодичність надання форм звітності (день, декада, тиждень, місяць, квартал) стосовно виконання показників ліквідності банку, тобто мають містити інформацію стосовно фактичних значень показників ліквідності банку та їх відхилень від планових показників із зазначенням виявлених причин.

На даному етапі слід наголосити на своєчасності надання і достовірності інформації щодо аналізу, відповідальність за яку лягає на посадові особи, що подають звіти про моніторинг ліквідності банку. Надалі здійснюється аналіз динаміки показників та виявлення відхилень фактичних показників від планових, рівень яких і подальші рішення зображені на рисунку (рисунок Г.1 в додатку Г).

На даному етапі слід наголосити на своєчасності надання і достовірності інформації щодо аналізу, відповідальність за яку лягає на посадові особи, що подають звіти про моніторинг ліквідності банку.

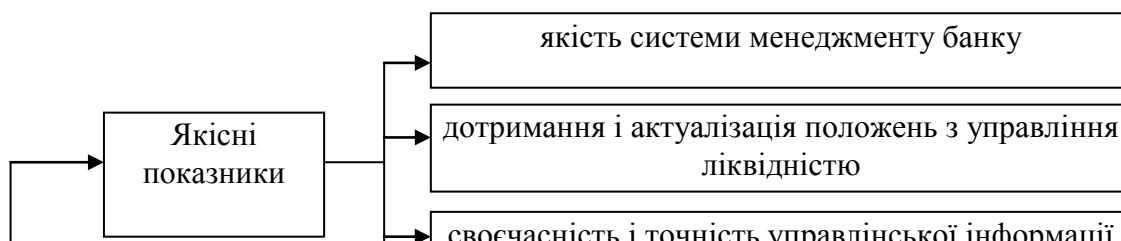

Рисунок 2.9 – Рекомендовані показники оцінки ліквідності
АБ «УКРГАЗБАНК»

Складено автором на основі [4]

Надалі здійснюється аналіз динаміки показників та виявлення відхилень фактичних показників від планових, рівень яких і подальші рішення зображені на рисунку (рисунок Г.1 в додатку Г).

Варто відзначити, що запропонований механізм забезпечення ліквідності в АБ «УКРГАЗБАНК», де, в тому числі, розглядаються 4 сценарії відхилень (суттєве, несуттєве, допустиме та критичне) відповідає розробленим рекомендаціям щодо відновлення банків України, що затверджені постановою правління НБУ №95 від 18 липня 2019 року [27]. Відповідно до положення НБУ план відновлення банківської установи повинен бути розроблений з урахуванням реалізації 4-ох сценаріїв – загальноринковий, специфічний, комбінований (розробляються банком) та 1 сценарій розробляється НБУ.

Для забезпечення ліквідності в екстрених умовах основними заходами банків України, включаючи аналізованому банківську установу АБ

«УКРГАЗБАНК», є отримання кредитів від НБУ, продаж облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) та зменшення дивідендів. В свою чергу, до заходів забезпечення ліквідності у середньостроковій перспективі відносяться заходи із залучення коштів клієнтів, зниження операційних витрат та, за необхідності, продаж непрофільних активів [26, с. 17].

Обов'язковими для аналізу показниками ліквідності відповідно до постанови НБУ №95 від 18 липня 2019 року є нормативи ліквідності ($LCR_{\text{вв/ів}}$ та NSFR). Також банки можуть застосувати для аналізу ліквідності додаткові показники, які включають: 1) непередбачені відпливи коштів клієнтів у значних сумах; 2) інструменти моніторингу для оцінки ризику ліквідності; 3) коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR); 4) вартість фінансування; 5) середня строковість фінансування [26, с. 17].

На рисунку 2.10 наведено щомісячну динаміку коефіцієнту покриття ліквідності АБ «УКРГАЗБАНК» за всіма валютами ($LCR_{\text{вв}}$), а також прогнозування його значення на 12 місяців. Як свідчать представлені на рисунку 2.6 дані, АБ «УКРГАЗБАНК» у відносно стабільні періоди підтримував значення коефіцієнту покриття ліквідності на рівні 150% та більше. На 1 лютого 2022 року, коли наприкінці місяця відбулося повномасштабне вторгнення в Україну, банк почав місяць із значенням у 155,6%. Наступні декілька місяців до 01.06.2022 року НБУ дозволив банкам не здійснювати розрахунок нормативів ліквідності. Мінімальне значення коефіцієнта $LCR_{\text{вв}}$ аналізований банк мав станом на 01.07.22 року на рівні 100,23%, що відповідає мінімальній межі. Починаючи з липня банку вдалося стабільно покращувати свою ліквідність, яка вже з початку року повернулася до значень 2021 року.

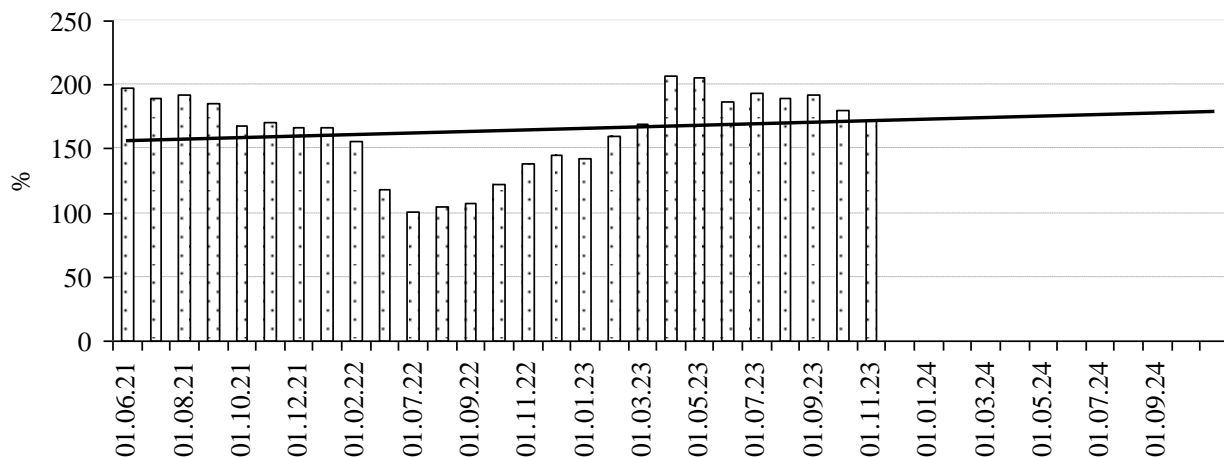

Рисунок 2.10 – Щомісячне прогнозування коефіцієнту покриття ліквідності АБ «УКРГАЗБАНК» за всіма валютами ($LCR_{\text{ВВ}}$) на 12 місяців

Складено автором на основі [5]

Прогнозування коефіцієнту $LCR_{\text{ВВ}}$ на 12 місяців до 01.10.24 року засвідчує, що АБ «УКРГАЗБАНК» матиме стабільний рівень ліквідності, що знаходитиметься в межах від 150% до 200%.

Висновки

Отже, розглянувши сутність банківської ліквідності та її сучасний стан на макро- та мікрорівнях, можемо зробити такі висновки.

1. На основі критичного аналізу визначень банківської ліквідності встановлено їх взаємозв'язок між собою та рівневу структуру. За результатами аналізу розроблено авторське визначення поняття «ліквідність банку», яке враховує основні властивості та економічний зміст ліквідності як економічної категорії: «Ліквідність банку є узагальнюючою характеристикою спроможності банку підтримувати сталість його діяльності за рахунок виконання вимог щодо виконання зобов'язань в строк та в повному обсязі з підтриманням оптимальності структури балансу та нарощення активних операцій». Сукупність функцій ліквідності банку згруповано у групу зовнішніх та внутрішніх, між окремими з яких наявний тісний зв'язок. Факторний аналіз банківських ризиків дав змогу більш точно провести групування факторів ліквідності, провівши додатковий розподіл зовнішніх факторів на глобальні, національні та регіональні.

2. Ліквідність комерційного банку як комплексне поняття виступає найважливішим індикатором стабільності та ефективності банківської діяльності. Представлена характеристика економічної сутності поняття «ліквідність» доводить, що у забезпеченні стабільності, стійкості та надійності банку в сучасних ринкових умовах саме ліквідність є основним показником. Кожен банк повинен самостійно забезпечувати підтримку своєї ліквідності на заданому рівні, прогнозувати результати діяльності та проводити у подальшому науково обгрунтовану політику забезпечення ліквідності.

3. Аналіз ліквідності на макрорівні дозволив дійти висновку про високий її рівень та низький ризик ліквідності. В таких умовах Національний банк України з 2022 року поступово звужує наявний інструментарій підтримання

ліквідності для її зв'язування. Всебічний аналіз банківської ліквідності на макрорівні проведено за такими складовими: 1) аналіз активів та пасивів банківської системи за 2020-2022 рр.; 2) ризик ліквідності банківської системи; 3) регулювання ліквідності НБУ;

4. Об'єктом дослідження банківської ліквідності на мікрорівні став державний банк АБ «УКРГАЗБАНК». Банк відноситься до переліку системно важливих установ, а його стратегічна діяльність спрямована на сегмент корпоративних клієнтів та сферу запровадження цифрових технологій, розширення інвестиційного банкінгу, кредитування роздрібного та мікробізнесу. В банківській системі АБ «УКРГАЗБАНК» відіграє доволі вагому роль, зокрема, за часткою активів – 5,8%, за часткою зобов'язань – 5,8%, за часткою капіталу – 3,2%. Аналіз ліквідності АБ «УКРГАЗБАНК» проведено у два етапи: 1) аналіз активів та пасивів банківської системи за 2020-2022 рр.; 2) аналіз коефіцієнтів ліквідності за даними фінансової звітності, їх порівняння із середніми показниками по банківській системі. За результатами аналізу забезпечення ліквідності державний банк АБ «УКРГАЗБАНК» охарактеризовано з позитивної сторони. По-перше, банк впродовж досліджуваного періоду стабільно виконував свої зобов'язання перед клієнтами та кредиторами, підтвердженням чого є абсолютне виконання вимог щодо базельських нормативів короткострокової та довгострокової ліквідності. По-друге, банк забезпечував нормальну та уникав надлишкової ліквідності, яка характерна для банківської системи в цілому, спрямовуючи високоліквідні активи в кредитування та інвестиційні операції. По-третє, навіть в шокових умовах першої половини 2022 року банк не втратив довіру своїх клієнтів та продовжив безперервно здійснювати покладені на себе функції системно важливої банківської установи.

5. На основі проведеного аналізу сучасного стану забезпечення банківської ліквідності на макро- та мікрорівнях розроблено відповідні рекомендації. Проблема надлишкової ліквідності є актуальною не лише для вітчизняної

банківської системи, але також і для розвинених країн та країн, що розвиваються. Узагальнено світовий досвід щодо оптимізації надлишкової ліквідності під час коронакризи (перший блок) та заходи Національного банку України щодо забезпечення банківської ліквідності під час коронакризи та після повномасштабного агресивного вторгнення росії (воєнний час).

Прийняття управлінських рішень щодо забезпечення оптимального рівня ліквідності для АБ «УКРГАЗБАНК», який дає змогу досягти цільового співвідношення дохідність/ризик, потребує від банку розробки та реалізації комплексного її забезпечення ліквідності, що включає всебічний моніторинг, аналіз та контроль ліквідності.

Список використаних джерел

1. Андросова О.Ф., Пекарський Д.С. Ліквідність банківської системи України: сучасний стан та проблеми регулювання. *Вісник Запорізького національного університету*. 2021. № 1 (25). С.139-145.
2. Безвух С.В. Ліквідність банку: сутність та фактори впливу. *Ефективна економіка*. 2015. №12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4650> (дата звернення: 15.09.2023).
3. Брегеда О.А. Забезпечення ліквідності комерційного банку: монографія. Київ: Задруга, 2016. 393 с.
4. Єпіфанов А.О., Васильєва Т.А., Козьменко С.М. та ін. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 2: Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик. Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. 299 с.
5. Економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції за 2018-2023 рр.: офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Ratios_by_Banks_2023-11-01.xlsx (дата звернення: 15.09.2023).
6. Запровадження коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) в Україні: Національний банк України. 2018. 12 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/2018_DM_LCR_infoday_presentation.pdf?v=4 (дата звернення: 15.09.2023).
7. Зверук Л.А., Руденко В.Ю. Система управління ліквідністю банківської установи. *Бізнес Інформ*. 2018. № 11. С. 394-401.
8. Звіт зі сталого розвитку за 2020 рік: офіційний сайт АБ «УКРГАЗБАНК». 2021. 105 с. URL: https://www.ukrgasbank.com/upload/file/ugb_report_2020.pdf (дата звернення: 15.09.2023).
9. Звіт про фінансову стабільність за 2015-2023 рр.: офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability> (дата

звернення: 15.09.2023).

10. Згруповані балансові залишки (у розрізі банків) за 2019-2023 рр.: офіційний сайт Національного банку України. 2023 URL: https://bank.gov.ua/files/stat/aggregation_2023-10-01.xlsx (дата звернення: 15.09.2023).

11. Івасів І.Б. Ліквідність банку в умовах маркетингоорієнтованого менеджменту. *Фінанси України*. 2013. № 1. С. 109-116.

12. Ільчук П.Г., Коць О.О. Особливості регулювання банківської ліквідності на макро- і мікрорівні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2021. № 6 (41). С. 32-42.

13. Кейнс Дж. М. Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей. Київ. Прогрес. 2003. 308 с.

14. Косарева І.П., Крамська Д.О. Ліквідність банку: сутність та вплив основних факторів на діяльність банків. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 29(1). С. 99-103.

15. Костюченко Т.І. Ліквідність комерційного банку: управління та регулювання. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 2. С. 86-92.

16. Краснова І.В., Громницька І.Ю. Процес розгортання кризи ліквідності банківської системи в циклічних умовах. *Бізнес Інформ*. 2018. №5. С. 343-350.

17. Литвинюк М.В., Демиденко В.І. Ліквідність банку та банківської системи як показник ефективності діяльності банкрута її вплив на прибутковість комерційного банку. *Мукачівський державний університет. Економіка і суспільство*. 2021. Вип.10. С.631-636.

18. Макаренко Ю.П., Сущенко Т.В. Аналіз управління ліквідністю банку. *Ефективна економіка*. 2022. №1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9873> (дата звернення: 15.09.2023).

19. Міщенко В.І., Сомик А.В. Ліквідність банківської системи України: Науково-аналітичні матеріали. Київ. Центр наукових досліджень

Національного банку України, 2008. 180с.

20. Національний банк продовжує імплементацію заходів для посилення монетарної трансмісії та активізації внутрішнього боргового ринку: офіційний сайт НБУ. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prodovjuye-implementatsiyu-zahodiv-dlya-posilennya-monetarnoyi-transmisiyi-ta-aktivizatsiyi-vnutrishnogo-borgovogo-rinku> (дата звернення: 15.09.2023).

21. НБУ прогнозує зниження інфляції в 2023 році: Інтернет-портал «Новини». 2023. URL: <https://news.dtkk.ua/finance/bank-system/81540-nbu-prognozuje-znizennia-infliatsiyi-v-2023-roci> (дата звернення: 15.09.2023).

22. Нікітін А.С. Діагностика стабільності банківського сектору 2023: підсумки першого півріччя. Звіт про стабільність банківського сектору від РА «Стандарт-Рейтинг». 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/08/30/703699/> (дата звернення: 15.09.2023).

23. Нікітін А.В., Тат'яніна Ю.В. 2014. Ліквідність та платоспроможність як чинники конкурентоспроможності банку. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2010. №1(8). С. 46-52. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/download/1019/1029/2671> (дата звернення: 15.09.2023).

24. Обсяг операцій НБУ з регулювання ліквідності банків у 2020-2023 рр.: офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/liquidity?startDate=01.01.2020&endDate=17.11.2023> (дата звернення: 15.09.2023).

25. Основні показники діяльності банків України за 2019-2023 рр.: офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2023-10-01.xlsx (дата звернення: 15.09.2023).

26. Плани відновлення банків України: презентація. Національний банк України. 2023. 17 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Plany_vidnovlennya_bankiv_v_Ukrayini_19-05-2023.pdf?v=4 (дата звернення:

15.09.2023).

27. Положення про плани відновлення діяльності банків України та банківських груп: Постанова НБУ № 95 від 18.07.2019 р. з останніми змінами та доповненнями № 122 від 22.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-19#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

28. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368 з останніми змінами та доповненнями № 62 від 09.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

29. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи: Постанова Правління НБУ від 17.09.2015 р. № 615. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15> (дата звернення: 15.09.2023).

30. Про особливості підтримання ліквідності банків у період дії воєнного стану: постанова Національного банку України №22 від 24 лютого 2022 року з останніми змінами та доповненнями № 139 від 01.11.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0022500-22#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

31. Про схвалення Методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR): Рішення Правління Національного банку України 15.02.2018 № 101-рш з останніми змінами та доповненнями від 13 липня 2021 року № 327-рш. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr101500-18#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

32. Путінцева Т.В. Сутність ліквідності комерційних банків. *Вісник Університету банківської справи*. 2019. № 2-3. С. 73-80.

33. Річний звіт АБ «УКРГАЗБАНК» за 2020 рік: офіційний сайт АБ «УКРГАЗБАНК». 2021. 80 с. URL: https://www.ukrgasbank.com/upload/file/ugb_year_rport_2020.pdf (дата звернення: 15.09.2023).

34. Річний звіт Національного банку України за 2020 рік. 2021. 140 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2020.pdf?v=5 (дата звернення: 15.09.2023).

35. Річний звіт Національного банку України за 2021 рік. 2022. 154 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2021.pdf?v=5 (дата звернення: 15.09.2023).

36. Річний звіт Національного банку України за 2022 рік. 2023. 161 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2022.pdf?v=5 (дата звернення: 15.09.2023).

37. Стандарти управління ліквідністю банків: Департамент фінансової стабільності Національного банку України. 2018. 18 с. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=69900831> (дата звернення: 15.09.2023).

38. Тарасевич Н. В. Окремі аспекти регулювання ліквідності банків. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2022. Вип. 3. С. 276-282.

39. Христофорова О.Ф., Мінасян М.Т. Ліквідність банківської системи та практичні аспекти її забезпечення в сучасних умовах України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 36. 2019. С. 109-114.

40. Швандар Д.В., Концевич О.В. Управління структурним профіцитом ліквідності банківської системи *Фінансова система: Грошово-кредитна політика*. 2017. №3. С. 57-70.

41. Шийко І.В. Оцінювання управління ліквідності банківських установ. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 12. С. 68-74.

42. Basel III: international regulatory framework [URL: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm?m=3%7C14%7C572> (дата звернення: 15.09.2023).

43. Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision: official website of Basel Committee on Banking Supervision URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs144.htm> (дата звернення: 15.09.2023).

Додатки

Додаток А

Таблиця А.1 – Ієрархія підходів до визначення понять «ліквідність», «ліквідність банківської системи» та «ліквідність банку»

Рівень	Автор (джерело)	Визначення поняття
«Ліквідність»		
Загальний	Тлумачний словник	Термін «ліквідність» (від лат. liquidus) - рідкий, текучий.
«Ліквідність банківської системи»		
Макро- рівень	Д. В. Швандар, О. В. Концевич	«Ліквідність банківської системи – сумарний обсяг коштів на транзакційних (кореспондентських) рахунках кредитних організацій (банків і небанківських організацій, що здійснюють депозитно-кредитні та розрахункові операції) у центральному банку» [40, с. 58].
	В.І. Міщенко та А.В. Сомик	«Ліквідність банківської системи – динамічний стан, який забезпечує своєчасність, повноту та безперервність виконання всіх грошових зобов'язань банківської системи країни, характеризує рівень її надійності та достатність коштів відповідно до потреб розвитку економіки». [19, с. 251]
	І.В. Краснова	«Ліквідність банківської система уособлює всю сукупність ліквідних коштів, що обслуговують розрахунково-платіжні відносини в економіці країни, у тому числі можливість надавати нові кредити» [16, с. 344]
«Ліквідність банку»		
Мікро- рівень	О.Ф. Андросова	«Банківська ліквідність – це здатність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої грошові зобов'язання перед клієнтами» [1, с. 140]
	С.В. Безвух	«Ліквідність банку – це спроможність банку забезпечити виконання своїх зобов'язань перед клієнтами, позичальниками і кредиторами своєчасно і у повному обсязі за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел з мінімальними витратами та здатність фінансувати зростання власних активів» [2].
	Т.В. Путінцева	«Ліквідність банку – сьогоденна і потенційна спроможність, за потреби, мінімізуючи витрати, вчасно перетворити свої активи в готівку і безготівкові кошти для своєчасного здійснення повних розрахунків із кредиторами, контрагентами, клієнтами за своїми реальними і умовними зобов'язаннями, і забезпечення нарощування кредитно-інвестиційних портфелів з урахуванням їхньої оптимальної структури і якості, а також результативності й ефективності свого функціонування» [32, с. 76]

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Порівняльна характеристика нормативів ліквідності НБУ та стандартів «Базель III»

Критерій	Нормативи НБУ	«Базель III»
1. Кількість нормативів	Н4 - норматив миттєвої ліквідності; Н5 - норматив поточної ліквідності; Н6 - норматив короткострокової ліквідності.	Показник покриття ліквідності (LCR); Показник чистого стабільного фінансування (NSFR)
2. Часові обмеження	Н4 - 1 операційний день; Н5 - 1 місяць; Н6 - 1 рік	LCR - 1 місяць; NSFR - 1 рік
3. Нормативне значення	Н4 - 20%; Н5 - 40%; Н6 - 60%	LCR-100%; NSFR->100%
4. Використання сценаріїв при розрахунку ліквідності	Система економічних нормативів не враховує можливі сценарії розвитку подій та встановлює граничні мінімальні рівні ліквідності балансу банку для окремих часових обмежень	Активно представлена позиція щодо необхідності врахування можливих сценаріїв розвитку подій
5. Врахування валютного ризику	Розрахунок нормативів ліквідності НБУ в гривні	Розрахунок нормативів за кожною основною валютою (залежно від її питомої ваги у балансі банку)
6. Оперативне регулювання стану ліквідності	Забезпечується завдяки контролю стану ліквідності за результатами дотримання банком нормативу миттєвої ліквідності	Не забезпечується на макрорівні оперативний контроль за станом ліквідності банків
7. Врахування рівня ризику складових зобов'язань і	Не передбачено	Передбачено
8. Час впровадження	Н4, Н5, Н6 впроваджено у 2001 році. Н4 та Н5 виключено з нормативів ліквідності з 2.09.2019 р. LCR – з 1 червня 2018 року у тестовому режимі, з 1 грудня 2018 р – обов'язковий до виконання; NSFR – розробка методики розрахунку до кінця III кварталу 2019, тестування у 2020 р.,	Запровадження LCR з 01.01.2015 (60%) до 01.01.2019 (100%)

Складено автором на основі [6; 28, 42]

Додаток В

Таблиця В.1 – Коефіцієнти LCR та NSFR АБ «УКРГАЗБАНК» та медіанні значення банківської системи у 2020-2022 рр.

Показник	2020	2021	2022	Зміна	
				абс.	%
Обсяги, млрд грн.					
Чисті активи	142,8	123,3	131,6	33,6	28,2
Зобов'язання	134,2	111,6	124,7	30,7	27,6
Високоліквідні активи	32,5	30,3	30,8	-12,7	-32,7
Робочі активи	103,9	90,4	95,0	44,5	57,6
Кредити	44,3	55,9	64,8	21,1	54,4
Депозити	126,6	96,7	112,8	25,9	25,0
Коефіцієнти ліквідності					
Коефіцієнт загальної ліквідності, %	106,4	110,4	105,5	0,5	-
Коефіцієнт співвідношення ВЛА до робочих активів, %	31,32	33,48	32,45	-28,8	-
Коефіцієнт співвідношення кредитів до депозитів	0,350	0,578	0,574	0,1	23,5

Складено автором на основі [10; 25]

Додаток Г

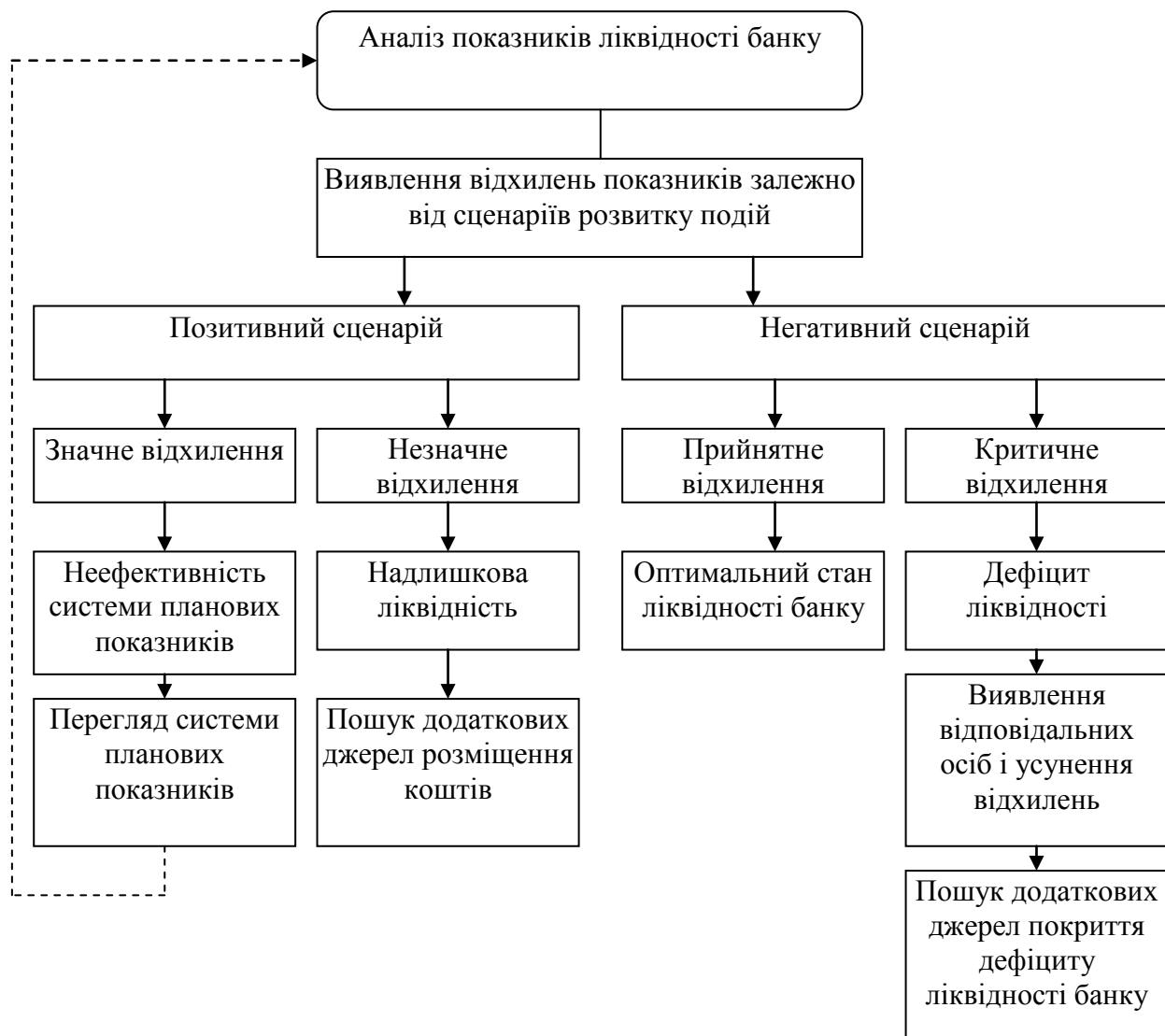

Рисунок Г.1 – Схема заходів забезпечення ліквідності залежно від виду відхилень показників АБ «УКРГАЗБАНК»

Розроблено автором на основі [4]